GRÓF ZICHY JÁNOS,

VALLÁS- ÉS KÖZOKTATÁSÜGYI MINISZTER.

NEMZETI NŐNEVELÉS.

XXXI. ÉVFOLYAM. 1910. MÁRCIUS—ÁPRILIS. III—IV. FÜZET.

GRÓF ZICHY JÁNOS.

(Arcképpel.)

A kultura békés munkásait a politika zivatarai, a politikai pártok versengései és tülekedései hazánkban mindig komoly aggodalommal töltik el. Más szerencsésebb, gazdagabb nemzetek hatalmasan, egységesen kialakult kulturája talán nem érzi meg, nem sinyli meg annyira az ilyen zivatarokat, mint a mi fejlődésben, kialakulásban levő és felekezetek, nemzetiségek szerint is tagolt kulturánk, melyet hatalmasan fejlett gazdasági élet sem támogat, melyet a gazdasági élet pangása könnyen a sorvadás, satnyulás veszedelmébe taszít.

Hogy politikai és gazdasági viszonyaink gyakori válságai kulturánk fejlődésében mindeddig nagyobb károkat nem okozhattak azt közoktatási minisztereink egyéni érdemeinek tudhatták be, kik nemzetünk nagy szerencséjére a magyar kulturát mind lángolóan szerették, s akik előtt — ez itt különös fontossággal bír — a kultura fejlődésének nemzetmentő fontossága mindig teljes, tiszta világításban állott. Eötvös, Trefort, Csáky, Wlassich, Berzeviczy és Apponyi mind tettekkel, a nemzet javára váló, kitünő alkotások egész sorával tettek tanuságot arról, hogy közoktatási politikájukat nem párttekintetek, hanem tisztán a nemzeti kultura eszményei irányitják. Nem is lehetett a jelenlegi politikai válságok idején sem forróbb kívánságunk, minthogy az általuk kifejlesztett szent hagyományok méltó örökös kezébe jussanak, ki a meglevőből veszendőbe menni semmit sem enged s kinek magasra törő útját a továbbfejlesztés és új alkotások munkájában a nemzeti kultura szeretetének lángja világítja meg.

Most, mikor koronás királyunk választása a kultuszminiszteri szék betöltésénél gr. Zichy Jánosra esett, bízvást hihetjük, hogy a magyar nemzetet nem hagyta el hagyományos szerencséje. Gróf Zichy János olyan családból származik, mely eddig is sok kiváló munkást adott a magyar kulturának; olyan családból, melynek fiai és leányai ésszel, szívvel és nagy-nagy anyagi áldozatokkal segítették a nemzeti műveltség kifejlődését. Nincs a magyar kulturtörténetnek egyetlen olyan lapja sem, melyen valamelyik Zichynek neve nem fényeskednék. S míg a férfiak az irodalom, zene, festészet művelése vagy kulturintézmények létesítése által tündökölnek, a Zichy-család asszonyai a karitativ és társadalmi munkából vették ki — nálunk szinte szokatlan mértékben részüket. A magyar ipar pártolása, a népipar fejlesztése a nép asszonyainak munkával való ellátása, s azoknak erkölcsös, vallásos szellemben való irányítása napjainkban is glóriát fon a Zichy-család asszonyainak homlokára s hálára kötelezi irántuk a nemzetet.

De gróf Zichy Jánost, az új kultuszminisztert, kinek arcképét ezúttal olvasóinknak bemutatjuk, nemcsak ezek a családi tradiciók kötelezik a magyar kultúra bölcs irányítására; kötelezik erre egyéni hajlamai, eddigi fejlődése és eddigi közéleti szereplése is. Gróf Zichy János 1868-ban Nagylángon született, Fehérmegyében. Iskoláit részben Székesfehérvárott, részben Kalksburgban végezte, míg a jogot Budapesten, hol 1892-ben államtudományi doktorátust nyert. Jogi ismereteit a berlini egyetemen is gyarapította. Hogy már kora ifjúságában is nemes eszményeknek hódolt, azt még joghallgató korában a Szent Imre önképző társulat létesítésével igazolta, mely társulat azóta a kath. egyetemi hallgatók jelentős intézményévé fejlődött, otthont és védelmet nyújtván a vidékről a fővárosba tóduló s erkölcsi veszedelemnek kitett fiatalságnak.

Gróf Zichy János politikai pályája kezdetén megyei szolgálatott teljesített, mint Fehérmegye aljegyzője; 1896-tól országgyűlési képviselő s mint politikus irodalmi munkásságával s a kultúrmozgalmak iránt való érdeklődésével tünt ki és sok fon-

tos tanítási és nevelésügyi kérdés keresztülvitelével szerzett érdemeket. Hogy ő maga, hogy érez ma is humánus- és kulturkérdésekkel szemben, erre a kérdésre gyönyörű feleletet találunk legutóbbi beszédeiben, melyet kultuszminiszteri széke elfoglalása alkalmával mondott a nála tisztelő küldöttségeknek.

A vallás- és közoktatásügyi miniszterium tisztviselőinek, kiknek nevében Molnár Viktor államtitkár üdvözölte szép beszédben az új minisztert, gróf Zichy János a következőket mondotta:

«Mindenekelőtt is nagy örömömnek adok kifejezést afelett, hogy a mai napon, midőn hivatalomat elfoglalom, a tisztviselői karral személyesen találkozhatom, megismerkedhetem. Az életből vett tapasztalatok tanítottak meg arra, hogy tulajdonképen sikert és eredményt ott, ahol sokan dolgoznak együtt, csakis harmónikus együttműködéssel lehet elérni. Ennek a harmónikus együttműködésnek alapja pedig a kölcsönös bizalom. Én a magam részéről a legnagyobb bizalmat előlegezem az uraknak és kérem, méltóztassanak velem szemben is a legnagyobb bizalommal lenni. Ez a kölcsönös bizalom fogja aztán megteremteni azt az alapot, amelyen állva, sikeresen és eredményesen fogunk dolgozhatni és működhetni. És hogy ez kialakulhasson, határozottan kijelentem azt, hogy *igenis szigorú leszek a kötelességteljesítésnek az ellenőrzésében,* de viszont szeretetteljesen méltányos minden vonatkozásban. Erős meggyőződésem az, hogy egy nemzetnek az értéke kulturájának mélységétől és nagyságától függ; tovább megyek: hogy egy nemzet anyagi erejének fejlődése, egy nemzet anyagi önállósága és hatalma kulturájának intenzivitásától függ. Azért, mert a kulturának hódító tulajdonságai vannak. És éppen, mert meg vagyok győződve erről, érzem a felelősség nagyságát, amely az én lelkemre száll ebben a pillanatban. Érzem és tudom, hogy sokat várnak tőlem és hogy erőm gyönge. Ámde, tisztelt uraim, bele akarom vinni ebbe a minisztériumba és a minisztérium munkakörébe az én egész ambiciómat, egész tetterőmet, minden energiámat, minden lelkesedésemet és akarok dolgozni, sokat, állandóan, szünet nélkül, építeni a *magyar kulturának templomát, ha lehetne, fel egészen a csillagokig.* Arra kérem önöket, tisztelt uraim, hazaszeretetemnek egész melegségével, hogy támogassanak engem önzetlenül, szeretettel, bizalommal és legyenek meggyőződve arról, én leszek ennek a minisztériumnak egyik legszorgalmasabb munkása.»

Ép ily jellemző és sokat igérő az a beszéd is, melyet a miniszter a Gyermek-szanatorium egyesület küldöttségének mondott. A küldöttség nevében Rákosi Jenő üdvözölte Zichy Jánot grófot. Az éljenzéssel fogadott üdvözlő beszédre *Zichy* János gróf a többi közt ezeket válaszolta:

«Köszönöm a bizalmat, amelyet belém helyeztek, amikor Gyermekszanatórium Egyesület kormányzói székébe ültetni szívesek voltak.

Meggyőződésem, hogy minden ember annyit ér a társadalomban amennyi jót tud és akar gyakorolni embertársaival. Nálunk úgyszólván mindent az államtól várnak. Az állam megtette azonban a maga kötelességét akkor, amikor megtette a kezdeményező lépést, amidőn a gyermekvédelemre vonatkozólag életbeléptette törvényes intézkedéseit, de a társadalomnak — azaz nekünk a társadalomban — kell most folytatnia és kell befejezni a munkát egyesült erővel, kezet kézbe téve, hogy elérjük a célt, melyet magunknak kitűztünk. Legyenek meggyőződve uraim, hogy a gyermekvédelem fölér egy vallási cselekménnyel, mert nem a fohászkodásban, hanem igenis a jótékonyság gyakorlásában áll az igazi imádság. Meg vagyok arról győződve, hogy a gyermekvédelem alfája és omegája a gyermek egészségének istápolása és mert éppen arra egyesültünk, mert ezt a célt tűztük ki magunk elé, azért vagyok arról meggyőződve, hogy igenis sok hasznosat és sok jót fogunk gyakorolni. Kérem támogassanak engem ebben a törekvésemben, és legyenek meggyőződve, hogy nagy, nehéz állami teendőim közepette, soha sem fogok megfeledkezni arról a munkáról, arról a föladatról, amely abból áll, hogy amint méltóztatott mondani, igenis lehetőleg földi paradicsomot varázsoljunk azoknak, akik legközelebb állanak szívünkhöz, a gyermekeknek.»

Reánk a nőnevelés munkásaira azonban nézve legörvendetesebb a miniszternek azaz *esemény* jelentőségével biró kijelentése, melyet az «Erzsébet Nőiskola» tisztelgő küldöttsége előtt tett. A küldöttség vezetőjének Lázárné Kasztner Jankának üdvözlő és az «Erzsébet Nőiskola» munkakörét ismertető beszédére a miniszter igen szivesen válaszolva, a többi között ezeket mondotta:

«Folytassák munkásságukat az eddigi szeretettel és lelkesedéssel nem csupán intézetük virágzása, továbbfejlesztése érdekében, hanem az egész ország nőnevelésügyének javára. Munkásságuk e részben való fontosságát nem lehet eléggé kiemelni, mert a *nemzeti kultura szempontjából a nők nevelésének még nagyobb jelentősége van, mint a férfiak nevelésének.* Mert, hogy a kultura megőrzésében, terjesztésében a családnak s ebben a nők tevékenységének van legfontosabb feladata, ebben velem mindenki egyetért, aki tudja, hogy mi a kultúra. Ezért a nők nevelésének javítására, fejlesztésére a legnagyobb gondot fogom fordítani. Amint csak tehetem meglátogatom az önök intézetét is, hogy viszonyaikkal megismerkedjem, mert számítok arra, hogy a nőnevelés fejlesztését célzó munkásságomat önök is támogatni fogják.

Ime a miniszter fogadalmai a hazaszeretet, a magyar kultúra és humanizmus oltárán! «Lelkesedéssel» és «ambicióval» akar dolgozni, hogy a magyar kulturát a lehető legmagasabbra emelhesse; s készséggel vállalja a karitativ munkát is, mert a

jócselekedetet tartja az igazi imádságnak, a nőnevelés fejlesztését a magyar kultúra érdekében elsőrendű kötelességének ismeri. Több idealizmussal, világosabb meglátással, a kultura nagyobb szeretetével senki sem vállalkozhatott volna a magyar kultuszminiszterre váró nagy nemzeti feladatok végzésére.

Adja Isten, hogy ez a nemes idealizmus ez az erős tettvágy a magyar közoktatásügy és benne a magyar nőnevelésügy javára érvényesülhessen; adja Isten, hogy politikai viszonyaink állandósulása engedjen időt és adjon módot a miniszternek eszményeinek megvalósítására.

Budapest. *Sebestyénné Stetina Ilona.*

GRÓF SZÉCHENYI ISTVÁN EMLÉKEZETE.*

1860 április 8-ikán szomorú nap virradt Magyarországra. Az, akit Kossuth «legnagyobb magyar»-nak nevezett, nincs többé: gróf Széchenyi István meghalt. E gyászhír végig hangzott az országon s messze tul annak határain: az egész világon. Ahol nemzetünket ismerték, ismerték Széchenyi nevét is. S hol ne tudnának valamit dicsőségünk, vagy legalább szenvedéseink történetéből.

Midőn ma halála félszázados évfordulóján emlékezetét felujítjuk, emeljük sziveinket és lelkeinket azokhoz a tiszta eszményekhez, amelyek Széchenyink életét irányították. Mi volt nekünk Széchenyi s mit vesztettünk benne, arról tanuságot tesz anyagi és szellemi felvirágoztatásunk, mely nevétől elválaszthatatlan. Róla a klasszikus költővel el lehet mondani: te facta loquuntur, rólad a tettek beszélnek. Alkotásai örök időkre hirdetni fogják kezének, lángeszének nyomát. Imádatszerű hála töltse el szivünket a Gondviselés iránt, amely Széchenyit nekünk adta.

Midőn Széchenyi emlékezetét felujítom, magam elé varázslom Széchenyit a hazafit, a reformátort, a politikust, az irót, de mindenek fölött az embert a maga valójában, legelrejtettebb gondolataival, tétováival, homályos sejtelmeivel, szent hivatása felismerésével. Felujítom emlékezetét magának Széchenyinek szavaival. Széchenyi fiatal korától kezdve élményeit, benyomásait napról-napra papirra vetette. Tükörben pillantjuk meg e

* Az Erzsébet Nőiskola Széchényi ünnepén tartott előadás. *Szerk.*

feljegyzések nyomán csodás egyéniségét. Nem simára csiszolt tükörlábán, hanem inkább apró tükördarabkákban, melyek semmi emberit nem lepleznek, hanem egy-egy igaz vonást tartanak fenn számunkra.

Gróf Széchenyi István a nemzeti múzeum nagylelkű alapítójának, Széchenyi Ferencnek fia 1791-ben született. Nemes apja oldala mellett nevekedik, mint ifjú részt vesz a Napoleon elleni harcokban. A világháborúk lezajlásával vége lett az addig őt elfoglaló zajos életnek. Sóvárgó lelke csak később találta meg eszményeit, ambiciója a béke években kielégítetlen maradt. Szellemét a huszárkapitányi teendők nem elégítvén ki, tanuláshoz fog, beutazza ismételten a nyugatot. Mindenütt hazája s annak reformálása gazdasági, kulturai s politikai téren az az eszme, mely lelkesíti, mely csüggedni nem engedi.

Élete irányát és célját hazaszeretete szabta meg. Ennek forrása gyermekkorától él benne. «Kelet népe» c. művében olvashatjuk e gyönyörü vallomását: «Mióta élek, kimondhatatlan vágy létezik lelkemben: Magyarország kifejlése, a magyar nemzet feldicsőitése él minden csepp véremben.» Ápolta ezt a nemes nő és jó anya, akiről Széchenyi ezeket mondja:

«Te oktattál,
Tanácsoltál,
Te plántáltad szivemben a jót, melyben vagyok s leszek,
S ami csekélyt Isten, Uram s Hazámért utóbb teszek:
A te munkád.»

Hatással volt hazaszeretete felélesztésére a pusztuló, romlásra itélt nemzetének sorsa, melyet «reménytelen sirjába szállott» atyja oly sokszor gyászolt s a kinek élete utolsó évtizede abba a korszakba esik, amely a szunnyadás vagy tetszhalál korszaka volt. Széchenyi atyjáról így emlékezik meg: «Akkor — úgymond — nem birtam felfogni bánatait, be nagyok lehettek azok! Később tudám meg s most tudom, hogy nemzetünk alacsony létét gyászolta.» Atyja koporsója előtt megnyiltak szemei: honfikötelessegeit vette atyjától örökségeül. Felismerte hivatását, tudatára ébredt erejének s nemzetével együtt felébredt ő is.

A nemzeti közszellem megragadá legjobbjainkat s mind szélesebb körben terjedve nem pihent meg többé Legjobbjaink élén ott tündököl Széchenyi s neve egy évtizedet, 1830-tól 1840-ig, egészen betölt, fényével és hatásával úgy előtte, mint utána néhány éven át minden mást elhomályosít: Széchenyi nemzetünk nevelőjévé lesz!

Szive egész melegével csüng a hazán. Fölveti magának a kérdést, mi az a haza? S e szép sorokkal felel reá: «Nem tudom; még azt se tudnám megmagyarázni mi a szerelem: pedig az a mit egy nő iránt érzünk, sokkal csekélyebb, mint a mit egy szent föld, egy szabad nép iránt érezünk. Csak azt tudom, hogy ott a levegő jobb, a fa és mező szebb, s minden oly kedves, oly drága előttünk. Ott élni, ott meghalni egyedüli óhajtásunk. Ha idegen földön ér utól végzetünk, könnyebben válunk meg az élettől, mihelyt egy jó barát megigéri, hogy csontjainkat egykor a hazába visszavieridi. Ha életemben nem csókolhatom meg többé porodat, s ha örökre adósodnak kellene maradnom, hazám! fogd fel mégis szivesen legalább utolsó leheletemet. Szerettelek, minden hibáiddal.»

Mélységes hazaszeretete tettekre sarkalja. Az alkalmat, mely őt a tettek mezejére vezette s a feladatot, melyet magának kitüzött így vázolja: «Mióta atyám, mint magyar, reménytelen szállott sírjába, azóta meg nem szünőleg hasonlítgatom más nemzetek életjeleit a magyarnak életfonalával össze, mikép kiismerném, van-e még feltámadása körül remény, vagy nincs többé . . . S így lőn, hogy 1825-ben több napi belső küzdés után megesküdtem magamnak, hogy . . . mindent elfogok követni, habár magam maradok is, habár vesznem kell is, mit e kettős célnak elérésére lelkem sugall . . . Az emberiségnek egy nemzetet megtartani, sajátságait megőrizni, szeplőtelen minőségben kifejteni, az emberiség feldicsőitéséhez vezetni: ez a feladat.»

Ez lelkesíti egész reformátori pályáján. 1825-ben egy évi jövedelmét az Akadémia felállítására ajánlja; az eszmecserék céljából ugyanakkor a «Klub»-ot — a mostani Nemzeti Ka-

szinót — szervezi. S mert a reformbizottság munkálatai nem elégítik ki, 1830-ban megirja első reformművét, a «Hitel»-t mellyel alapját veti meg nemzetgazdászati, publicisztai irodalmunknak. Követi ezt a «Világ», «Stadium» s több más. A «Hitel» megjelenése valódi országos tett, a század egyik legnagyobb eseménye, nagyobb hatású egy nyert ütközetnél, kötetnyi törvénykönyvnél. A magyar nemzet felébredt. Magyarország politikai, nemzeti, műveltségi életének uj korszakába lépett. A magyar nemzet *nagyobb* már Széchenyi óta és által, mint volt előtte s mint nála nélkül lett volna. Művei döntik el a régi Magyarország sorsát és megszabják az uj államalapítás irányát. Az önismeretet, az összmunkásságot s az egyesülést reformmunkái ismertetik meg nemzetünkkel.

Széchenyi, aki kora ifjuságától a szépirodalmat kedvelte, hol a «mi» fölött nagyobb fontossággal bir a «miként», amint ő ezt a politikára alkalmazva egész rendszerré dolgozta ki. Művei, első sorban a «Hitel» magas röpténél, hangulatának melegénél, ezernyi képével, hasonlatával úgy hat ránk, mint egy nagy költemény töredéke, egy költői lélek megnyilatkozása. Elismeri ezt a «Taglalat» irója, a költő-államférfiú, gróf Dessewffy József, midőn Széchenyire Shakespeare e sorát alkalmazá: «Fülembe önté lelkét nyelve tüzével.» Széchenyi mint iró egyetlen a maga nemében. Nincs egy sora, mely ne volna egészen övé, szellemének bélyegével, más által utánozhatatlan, mástól független. Amit mások gondolkodásából örökölt, azt maga munkájával sajátjává, énjének kiegészítő részévé tette. S ép ily eredeti Széchenyi a szónok. Ahol ő beszélt, oda fordult mindenki, szavait felkapták: vele biztak, vele csüggedtek, vele sirtak és nevettek. Első beköszöntője a kerületi ülésben csak pár szóból állott, midőn mint ifjú katonatiszt szót kér, csak azért, hogy egy évi jövedelmét a haza oltárára tehesse. Ez volt közpályájának belépti dija! Naplójában erről ezt jegyzi meg: «Magyarul beszéltem. Annyira agitálva voltam, hogy inkább az akasztófára mentem volna. Vajjon fogok-e valaha hidegvérrel beszélni tudni?»

A hazafit, a reformert, az irót és szónokot néhány jellemző vonással igyekeztem vázolni. Ám ez mind inkább külső szereplését adja a legnagyobbnak. Hogy ezeket kellően méltányolhassuk, számba kell még vennünk az embert, a maga énje, benső életvilága, vallásos meggyőződése és szenvedéseivel. Családi tradició nála a vallásos érzület, ez jellemének egyik legkiválóbb vonása. Erős vallássága ifjú korától zajos élte legválságosabb percein át közpályája végéig kiséri. Hogy milyen e vallásossága, azt a 20-as években Debrecenben naplójába jegyzett s elhunyt atyja emlékének szentelt ima méltóan jellemzi. Ime Széchenyi fohásza: «Mindenható birája az embereknek s a megfoghatatlan nagy mindenségnek! Ki előtt ámulattal s imádással borulok le, s csak gyengeségemet s szorongó szivem dobbanását érzem: engedd megérlelnem magamban azt az erényt és tökéletességet, melyet az ember minden fogyatkozásai s tomboló szenvedélyei dacára már itt e földön is elérhet. Add nekem azt a benső vigaszt, a lélek ama nyugalmát, mely nélkül a a röghöz kötött halandó a Te szemléletedben nem gyönyörködhetik s lelke ama földfölötti szárnyalást el nem érheti, melyre a tétovázó kedélyt az ájtatos ima rövid percekig bár képesítheti . . . Eszközöld Te magad, hogy elmém megértsen Téged. Szabadítsd meg lelkemet az előítéletektől s töltsd be szivemet véghetetlen béketüréssel és szeretettel az egész emberi nem iránt. Vess fátyolt elmult életemre s engedd meg, hogy tapasztalataimból, élményeimből, hibáimból s vétkeimből végre az, ami legüdvösebb lesz, háramolhasson reám, boldogult öreg atyámra . . .»

Naplójában lapokat ír tele ethikai és vallásbölcseleti elmélkedésekkel, tünődik a lélek halhatatlansága s a sírontúli élet felett, majd, a puszta elmélettel be nem érve, Franklin mintájára vonalzott tabellákat készít magának, melyekbe saját erkölcsi magaviseletét napról-napra bejegyzi s a hónap végén az eredményt összegezi. Tükörként tartja így maga elé, vajjon előre vagy hátrafelé haladott-e a következő lelki tökéletességekben, ú. m. Mérséklet, Hallgatagság, Rendszeretet, Munkásság,

Őszinteség, Igazságszeretet, Lelkinyugalom, Alázatosság, Vallásosság, Felebaráti szeretet s a Halálra való emlékezés. Ki hinné, hogy egy fiatal, gazdag főur, hogy egy magyar huszárkapitány, hogy a bécsi ledér körök egyik kedvence az, aki ily szigorú önbirálatot tart maga felett.

Mint ember elüt a többitől s kimagaslik fölöttük. Valamint nemzete, úgy magamagának állapotával sincs megelégedve. Amint nemzete jövőjét munkálja, ép oly fáradhatatlan a maga tökéletesedésén. Ő tán az egyetlen magyar, aki eddig végiggondolta úgy a nemzeti létnek, mint az emberi léleknek örök nagy problémáit. Sehol sem akad meg a felszínen, alapjára száll le mindennek. Sajátos intucióval látja szomorú közállapotainkat. Látja az igazi közszellem hiányát. Hányszor lepi meg tépelődéseiben a gondolat: nem mondatott-e ki már a nemzet fölött a halálos ítélet. Látja, hogy a nemzeti gondolat csak a költők lelkében él. De valóra válnak-e a költők álmodozásai? A nemzet boldogságát és nagyságát csak új és elérhető célok kitűzésével, a gyakorlati tevékenység felkeltésével és irányzásával lehet megvalósítani. Bízzunk magunkban s jövőnkben s tudjunk dolgozni és áldozni érte. És Széchenyi dolgozott és áldozott is érte!

Amióta a legeszményibb barátság köti Wesselényihez, vasszorgalommal igyekszik megismerkedni hazája intézményeivel, viszonyaival s népével. Hazájának és fajának Wesselényi nyerte meg Széchenyit és Széchenyi, aki nemzeti munka által akarta megváltani Magyarországot, nemzetének első s legfáradhatatlanabb munkása lett.

Eszménye a művelt, gazdag, szabad és mindenelőtt magyar haza. Bizalma eszménye megvalósításában nem rendült meg soha, ez s a lelkesedés, melyet eszméi öntöttek bele, titka minden sikerének. Érezte, hogy reformátori szerepét csak úgy töltheti be, ha fenntartja nemzetében a hitet és reményt. Minél jobban támadja a jelent, annál inkább kellett új eszméit megkedveltetni nemzetével. E célt csak lelkesedéssel lehetett megvalósítani, mert csak a lelkesedés vihet át eszméket a töme-

gekbe. A nemzeti lélek fellobbanását Széchenyi egyesítette azzal, ami a nemzeti lélekből hiányzott: a gyakorlatiassággal és kitartással.

A nemzetet először nyelvében kellett feltámasztania, mert, amint a «Hitel»-ben mondja: «. . . amíg a nemzeti nyelv fennmarad, a nemzet is él . . . de ha az egyszer elnémul, akkor csak gyászfüzet terem a hon, mely a voltakért szomorúan eresztgeti földre csüggeteg lombjait.» Az ő ajkán hangzott először a főrendi táblán magyar szó, s erre nyomban november 3-ika következett, az akadémia születésnapja. Széchenyi tette az irodalom nyelvét az élet nyelvévé.

Széchenyi, aki minden téren eszményeket keres s valósít meg, megtalálta a magyar nő eszményét is. Midőn reformjait megvalósítani készül, ügyének is, a hazának is szüksége van nőkre, «kik a polgári egyén s nemzetiség védangyalai, mely nélkülök soha ki nem fejlik, vagy nemsokára elhervad, mert ők vonnak minden körül bájt és életet; ők emelik egekbe a port s halhatatlansagra a halandót.»

A «Hitel» előszavának e soraival Széchenyi arra a nőre gondolt, aki nemcsak szépsége által bűvölte el, hanem női erénye által a legmélyebb, soha nem szűnő tiszteletre ragadta. Ez a nő: gróf Zichy Károlyné, Seilern Crescence volt. Róla írja Széchenyi: «Ő lehet az oka, hogy egész nemzet újjászülessék. Amphitrite, ki a sast megitatja.» Crescence volt az ő angyala, jó géniusza; ő az, akire Széchenyi gondolt, mikor «honunk szebblelkű asszonyainak» ajánlotta a «Hitelt»; ő volt, akit Széchenyi magasztos eszményiséggel, a siker legkisebb reménye nélkül szeretett. Ez az a nő, kiről Széchenyi álmodik magának és a hazának s aki Széchenyit arra készteti, hogy lemondva minden boldogságról a magánéletben, a haza és emberiség javára áldozza fel magát.

S midőn azok, akik egyek voltak a hazaszeretetben, a szerelemben is egymásé lehettek, a tizenkét évig tartó boldog házasság, tizenkét évi korábbi epedésnek megérdemelt jutalma, nem háríthatta el Széchenyi végzetét, nem tudta megmenteni

őt önmagának, családjának és hazájának. Az őrangyal folytonos küzdelme volt Crescence élete a rombolás erősebb démonával, amelynek a nemes küzdő áldozatul esett.

A legszebb emléket Széchenyi végrendeletében állította fel nejének: «Helyezzék hű élettársam, jobb felem, tiszteletreméltó feleségem tetemeit hamvaim mellé. Mert ő vala az, ki már akkor is felfogta nagyobbszerű eszméimet: szolgálni a hont, mikor — — alig volt egy hő kedély is, mely megértett s méltatott volna. — — Ő volt az, kinek szép lelkéből mindig erőt és szilárdságot merítettem. — — Ő volt végre az, kiben a legmagasztosabb germán költőnek asszonyi ideálját felleltem, mely szerint nem pipere- és divathajhászat, vagy épen politikába beleavatkozás és a pártok feltüzesítése — — a hölgynek magasb tisztje; de csak úgy felel meg magas hivatásának, csak azáltal lesz a mennyei lakósok legremekebb műve, ha valamint a férj szabadságért vív, úgy kűzd az asszony illemért: — — Ő lesz végre az, jól tudom, ki, habár az egész világ is elhágy, hűn és bennem bízva, rólam nem kételkedve, fog állani mellettem.»

Széchenyi, aki tudta és érezte, hogy mi volt neje neki, tudja, minek kellene lenni a nőnek a haza számára. A «Hitel» ajánlásával a nő szerepét a nemzeti életben először Széchenyi mutatta ki. Jól tudta, hogy a reform sikere attól függ, hogy a magyar nőkben megdobbantsa a magyar szivet, amint megdobbantotta Crescenceban. És a magyar asszonyok megértették Széchenyit. A szabadságharc megvalósította Széchenyi eszményét: a magyar nő hazájának és hazájáért élt. De az igazi megpróbáltatások napjai legyőzetésünk után következtek a magyar nőkre s ezek a gyásznapok tették hőslelkűekké asszonyainkat: megtanultak tűrni s tenni a hazáért. Áldott legyen minden magyar nő lelkében az, aki a magyar nőt igazán magyarrá tette!

Az a nagy ember, kinek fényes pályafutásáról röviden számot adtam s kit annyian irigyeltek, lelki kínoktól marcangolt, beteg ember. Nem bízik sem magában, sem másban. S míg lelkesedéssel hirdeti, hogy Magyarország nem volt, hanem lesz,

midőn megkezdett műve eddigi sikereit mások, nálánál merészebbek veszélyeztetik, álmatlan éjeiben, maga félig haldokolva, azzal a kínos tudattal gyötri magát, hogy hiába minden erőlködés: ez a nép meg van halva, s ha nem volt multja, jövője sem lesz többé. Míg őt világszerte ünneplik s legnagyobb magyarnak nevezik, ő legörnyedve lélekben s testben nyomorultnak vallja magát, ki semmi jót nem tett s a rajta nyugvó átok miatt nem is tehet soha! Míg mindenben látja a harmóniát, csak önmagában nem képes azt föllelni. Töprengéseit megszakítja a boldog családi élet öröme — de ez is csak időközönként. Midőn 1844-től kezdve mint a közlekedési bizottmány elnöke munkássága fokozódott: a bizonyos, meghatározott kötelesség teljesítése megóvta őt a kétségbeeséstől: új és új erőt kellett magából merítenie. De végre e gazdag forrás kiapadt! Magyarország újjászületése befejezéséhez közeledett: az idő élükre állította az elveket. Az 1848-iki átalakulás — törvényes alakban — bár nem forradalmi eszközök nélkül, véghezment. Széchenyi belépett a miniszteriumba. E miniszterium azonban nem ígért tartósságot. A viszonyok hajtották a nemzetet az 1849-ik évhez. Széchenyi diktaturát követel a «forradalom» ellen; szava elhangzott; a hazatért előtt csak egy borzasztó kép lebbent fel: a vérébe fuló Hazáé. Elvesztette eszméletét... «Mikor teljesen kétségbeesettnek látszott, mintha minden örökre veszve volna, akkor pecsételte meg önkéntes halálával a jövendő feltámadásunkba vetett ama hitet, melynek egy szép, egy hosszú életet áldozott.»

*

Végére értem elmélkedésemnek. Még csak néhány szóm Önökhöz, kedves Növendékek. Széchenyi azt mondja a haza leányainak: «Ti — a kisded nevendéket — jó polgárrá nevelitek.» Önök jövendő pályájukon a magyar leányokat jó leányokká hivatvák nevelni. Önök a legnagyobb magyar emlékezetét akkor fogják egy egész életre igazán szívükbe zárni s méltóan megőrizni, ha nemes pályájukon jó *magyar* leányokká fogják azo-

kat nevelni, akik a nemzetnek legféltettebb kincsei s akiknek az a hivatásuk egykoron, hogy «az egekbe emeljék a port s halhatatlanságra a halandót». Az Önök lelkesedésétől, munkaszeretetétől s kötelességérzetétől függ leendő pályájukon egy nemzedék — s általa egy haza sorsa. S ha e nemes hivatásukat egész lélekkel be fogják tölteni, akkor az a nagy álmodozó ott a cenki sírboltban nyugodtan álmodhat tovább: ideáljai nem vesznek ki magyarjai szívéből. S népe, mely a multban fegyver által szerzett dicsőséget magának, a jelenben s jövőben a békés munka s haladásban fogja látni hivatását. Legyen utóbbiban részük Önöknek is. Adja Isten, úgy legyen!

Budapest. *Dr. Berecz Sándor.*

A MÁRCIUSI ESZMÉK ÉS A BÉKEMOZGALOM.*

A márciusi eszmék és a békemozgalom első pillanatra látszólagos ellentétben állanak egymással. Hiszen a márciusi mozgalmak mindenütt azon szabadságharcokhoz vezettek, amelyek a XIX. század történetének bár legfenségesebb, de egyúttal legvéresebb emlékei közé is tartoznak. Az utcákon barikádok emelkednek. A barikádokat katonaságok ostromolják. Ostromlók és védők vére összevegyül. Fekete tömegek hullámzanak az utcákon és magasra emelt ravatalok előtt főhajtásra kényszerítik a nagyokat és hatalmasokat. Azután jönnek a nagy tragikus fordulatok. Bécs elesik és a reakció egymás után ontja a legjobbak vérét. Páris utcáin ezerszámra mészárolják le a munkásokat. Az olasz szabadság védői fájdalmas csalódással menekülnek vissza Piemont felé. És a magunk nagy éposza a világosi nagy katasztrófában bántó, fülsértő disszonanciával fejeződik be.

Ám ha az első látszat másképen fest is, ha közelebbről vizsgáljuk a márciusi eszméket, meg fogjuk bennük találni a nemzetközi szolidaritásnak azt a különös nemes fajtáját, amelyből az utolsó évtizedek békemozgalma csírázott ki. Amikor Párisban a köztársaságot proklamálják, az ünnepi hangokba egy különös akkord vegyül. Tüntetés egy elnyomott nemzet mellett. A francia munkások Lengyelország szabadságát követelik. És különös, mikor nehány hónappal később a Spree partján a tömeg szabadságáért lelkesedve hömpölyög végig az utcákon, egy ko-

* A Magyar szentkorona békeegyesületének márciusi ülésén elmondott ünnepi beszéd. Gyorsírói feljegyzés alapján.

csin kiszabadított foglyokat visznek körül és ezek a foglyok szintén lengyelek. Francia és német, a nemzeti ellentéteknek e két megtestesített fogalma a szabadság mámorában találkozik egy elnyomott nemzet ügyéért való szeretetben. És amikor a fenyegetett Bécs már-már elbukófélben volt, amikor Windischgrätz seregeinek gyűrűje mind szorosabban ölelte körül halálos szorítással a császárvárost, Messenhauser, a bécsi nemzetőrség parancsnoka, utolsó pillanatáig a láthatár déli szélét kémlelte. Onnan Schwechat felől remélik a segítségre érkező magyarokat. És a magyar sereg tényleg Bécs mentésére sietett és készületlenül, szervezetlenül első nagy veszteségét érette szenvedte, mert ideje előtt kísérlette meg a harci szerencsét. A bécsiek segítségére sietö magyarok. A magyarok segítségét váró Bécs ime a nemzetközi szolidaritásnak, legvilágosabb és legmeggyőzőbb bizonyítékai. Mikor azután Bécs elesett, mikor a légió legjobbjai már vérükben feküdtek, az életben maradottak átmenekültek a Lajtán és a magyar ügyért harcolva keresték és találták meg a halált. És ez a nemes fejlődés ezzel sem szünt meg. Azok, akik a magyar trikolóért nem tudtak meghalni, lent az olasz rónán szintén egy elnyomott nemzet ügyéért küzdöttek tovább és amikor a magentai vagy solferinoi csatatereken haldokoltak, megtörő szemük az olasz trikolereken pihent és szívüket bizonyára az a tudat töltötte el, hogy ugyanazért az ügyért haltak meg, amiért éltek.

Ezek a küzdelmek nem hasonlíthatók össze azokkal a támadó háborúkkal, amelyek a nemzetek közötti érdekellentéteket képezték és véres megoldásokkal újabb megoldatlan problémákat hagynak hátra. Ezek a küzdelmek a nemzetek fejlődésének azon korszakában történtek, amikor mesterségesen felállított keretek ledűltek, mesterségesen megakadályozott fejlődések pedig örökérvényű törvényei szerint oldódtak meg. A férfiak, akik részt vettek bennük, azért harcoltak, hogy egy békés, egy jó, egy becsületes állapotot teremtsenek meg. Nem véletlen, hogy a békemozgalmak legelső és legmeggyőzöttebb hívei épen ebből a generációból kerültek ki. Nem véletlen, hogy a

magyar békeegyesület egyik elnöke ugyanazon Türr tábornok volt, aki magyar létére az olasz egység megteremtésének munkájában oly különös és oly emlékezetes részt vett. Amikor Garibaldi rozoga hajói a part felé közeledtek, hogy az ezer önkéntest partra szállítsák, a fedélzeten itt állott Türr tábornok, a tábornok vezérkari főnöke és hideg nyugalommal készítette a partraszállás katonai tervrajzát. Türr tábornok, aki egy veszélyes, majdnem reménytelen vállalkozásban szolgálja egy idegen nemzet ügyét, talán legjobb megtestesítője azoknak az eszméknek, melyek e kor fiait hevítették. A nemzetközi szolidaritásnak ez az érzése mit sem tudott még arról a hideg internacionálizmusról, a mely a nemzeti eszmét, a nemzeti gondolatot, a nemzeti fejlődést tagadni próbálja. Ellenkezőleg tisztában volt azzal, hogy az emberi fejlődésnek helyes és természetes útja a nemzeti fejlődésen vezet keresztül és mindenki, aki egy nemzet önrendelkezési jogáért küzd, az általános emberi ideálokat hozza közelebb. Csak természetes, hogy a saját nemzetünknek rajongó szeretete és az általános emberi ideálok ily módon nem állottak ellentétben egymással, hanem egy harmonikus felsőbb eszmében olvadtak össze.

A márciusi emlék ünnepén borongó érzéssel idézzük fel lelkünkbe ezt az elmult kort, mely időben csak nehány évtizednyi távolságban fekszik tőlünk és mégis oly végtelenül elmultnak tetszik. De azok, akik megőrizték szívükben a szeretetet a régi eszményekért, a visszaemlékezésben találnak új erőt új küzdelmekre. És ezek a küzdelmek egyaránt érdeklik, egyaránt érintik a nemzetek ügyét és az egész emberiség ügyét és ezért kell, hogy előbb-utóbb diadalmasak legyenek.

Budapest. *Dr. Farkas Pál.*

A VILLA IMPERIALE ÚRNŐJE.

(Egy renaissance-kori női ideál.)

Az Adria éjszaknyugati partján, kis Pesaro városától órajárásnyira, a kies Isaurus völgyében, a Monta Accio olajfa- és tölgyerdős déli oldalán emelkedik a költők megénekelte Villa Imperiale. Úrnője és nagyrészt megalkotója: Gonzaga Eleonóra, aki szépségében, műveltségben a renaissance-kor leghiresebb asszonyaival versenyezhetett, erényeivel, jóságával, hűségével, kedvességével azonban versenyen kívül állt. Nem ő a villa első megteremtője, de ő alakítja át arra, amilyen a mai napig. A Villa Imperiale minden köve Eleonóra hercegasszonyról beszél. Az ő finom művészi érzéke, intelligens izlése és meleg érzékeny kedélye nyert benne épitészetileg kifejezést.

A Villa Imperiale alapítója a hires zsoldos vezér, Pesaro városának mindenható kapitánya, a bátor, szilaj, rettenthetlen Alessandro Sforza. A villa nevét a hagyomány szerint III. Frigyes császártól kapta, aki Rómából megkoronáztatása után hazatérőben egy napra Pesaroban a Sforza családnál megszállt és ezen alkalommal a villa alapkövét sajátkezüleg rakta le. És noha a pesaroi helyi hagyomány ezen eseményt az 1469. évre, II. Pál pápa idejére teszi, a valóságban pedig III. Frigyes fejére a koronát az 1452. évben V. Miklós pápa tette fel, a pesaroi köztudatban ezen két esemény, koronázás és alapkőletétel, elválaszthatlanul egybeforr és ez adja a villa nevét. A Sforzák régi, hires condottieri-család (condottieri, azaz zsoldosvezér, ki pénzen toborzott csapatát pénzért vezérli hadba, hol egyik, hol másik hatalmasság szolgálatában) és egyuttal Pesaro város belső politikájának vasmarkú vezetői.

Hatalmuk növekedtével kedvük telik az építkezésben, művészet- és irodalom pártolásában; de ez a műveltség csak külső felszines. Belső lényegükön mi sem változik; szívük mélyén ott lappang a szilaj, durva condottieri minden vad indulata, mely alkalomadtán ki is tör. Tudósokat, művészeket vonnak körükbe; de a szegény paraszt retteg, ha mindenható földesura falusi jószágára vonul. Fejedelmi nőket vesznek feleségül, de durván bánnak velük, testileg-lelkileg gyötrik őket. A villa építésének is, ezen kettőségnek megfelelőleg, kettős célja van. Azért épül, hogy békés időben üdülőhelyül, háborús világban menedékül szolgáljon. Az építkezésnél inkább a védelmi szempont érvényesült; inkább erődítmény, mint nyaraló. A mai épületkomplexumnak az a része, mely a Sforzák idejéből ered, négyszög alakú, erősfalú épület, melynek közepéből hatalmas, négyszögletes torony mered ki. A villa építése a Sforzák fénykorának tetőpontját jelzi. Alessandro halála után a család hatalma csakhamar letűnik és magva is szabad. Az utolsó Sforza a nagy családi javakat a villa fölött a hegytetőn épült kolostorra hagyja. A hatalmas Rovere pápa, II. Gyula azonban ezt a rendelkezést meghiusítja és az összes Sforza-javakat a Villa Imperialeval együtt unokaöccsének, Francesco Maria della Rovere-nak juttatja, a velencei köztársaság szolgálatában szerzett hadi dicsőségének jutalmául.

Francesco-nak neje: a nagyszépségű és nagyműveltségű Gonzaga Eleonóra hercegnő, a mantuai uralkodó család leánya. Vele új korszak kezdődik a Villa imperialera nézve, megváltozik még a levegője is.

Francesco kezdetben nem élvezheti zavartalanul sem a nagy kincset, hatalmat, sem az intim családi boldogságot. Alig ülte ugyanis meg fényes lakodalmát Eleonórával; amikor nagybátyjának utóda a pápai széken, a hatalmas Medici pápa, X. Leó, birtokaitól, hatalmától megakarja fosztani; jelentéktelen vétségek alapján átok alá helyezi, otthonából kiűzi és a Villa Imperialet pápai zsoldos sereg szállja meg. De Francesco nem törik meg ezen csapások alatt. Hű neje, Eleonóra mindenét kockáztatja

férjéért; összes kincseit, ékszereit pénzzé teszi, hogy férje sereget szervezhessen. A velencei köztársaság békekötése folytán gazdátlanná vált idegen zsoldos sereget felbérlik és Francesco bátorsága, heve, de főleg bőkezűsége, lelket önt a bérelt csapatba. Egy csapással visszaszereznek mindent. A Villa Imperiale ekkor egy merész éjjeli támadás szinhelye. Francesconak pályája ettől fogva folyton emelkedőben van. Egyik kitüntetés a másikat éri. A velencei köztársaság reá bízza a Franciaország elleni háború vezetését és a San Marco-beli nagy ünnepségében a doge mellett foglal helyett. I. Ferenc francia királynak Olaszországba betörése után ő áll minden hadi vállalat élén. A római császár ünnepi felvonulásán a választófejedelmek közt lépked és az egyik hatalmi jelvényt ő viszi a menetben. A sok háborús dicsőség gyakran elvonja otthonától. Oda azért tér vissza, hogy a harci viszontagságok és fáradalmak után megpihenjen. A két hitves gyöngéden szereti egymást és noha Eleonóra minden tekintetben ellentéte férjének, mégis igazi lelki közösség fűzi őt férjéhez. Atyjának a mantuai hercegnek udvarában, tudósok, művészek, költők társasagában nő fel és teljesen humanisztikus műveltséget nyer. Szépségéről foglmat ad Tizian hires «Urbinoi Vénus»-a; műveltségéről, műizléséről a Villa Imperiale kövei beszélnek. Életének főfeladata, hogy derült kedélyével, élénk szellemével fényt árasszon azon rövid és nagy időközökben beálló pihenő időkre, melyeket férje vele tölthetett. A magányosság hosszú idejét pedig otthonának művészi kiépítésére fordítja. Ezen utóbbi munkában Eléonórának hű segítőtársa: Girolamo Genpa, az ismert nevű építész és festő. Először helyreállítják az éjjeli ostrom és tűzvész következtében megrongált Sforza-villát, majd a hegyoldalban felfelé új épületet csatolnak hozzá, melynek feliratai Francesco hadi dicsőségét hirdetik.

A régi Sforza épület dacos condottieri fészek, merészen kiemelkedő toronnyal. Az új Rovere-épület ellenben egészen hozzásimul a hegy lejtőjéhez, az egyes épülettagok terrassz-szerűen emelkednek egymás fölött, míg végre a villa kertje a hegyoldal tölgyerdejébe olvad bele. A távolról közeledőnek először csak

a Sforza-villa tűnik a szemébe, melynek négyszögletes alakja, tagolatlan homlokzata, gyér és egyenlőtlen elhelyezésű ablakai az ötemeletes torony lőrésszerű nyilásai, már messziről hirdetik a toszkánai korai renaissance izlését. A főbejárat fölött a Sforza-címer díszeleg: hátsó lábain álló oroszlán, szájában birsalmaággal. A kapun át négyszögletes árkádos udvarba jutunk, melynek földszintjét gazdasági rendeltetésű helyiségek foglalják el. A felső emeleti lakosztályba egy utólag hozzácsatolt lépcsőház vezet. Eleonóra építette Rovere-villa ellenben egészen a római renaissance-palota stílusában épült. Az építőmesterre itt az a nehéz, de vonzó feladat várt, hogy az épület tagolását hozzá alkalmazza a hegy természetes alkotottságához. A lejtő éppen a Sforza-rész fölött erősen emelkedik és ennélfogva a talajkiegyenlítéshez olyan nagy mesterséges emelkedésre volt szükség, hogy az új épület aláépítése a Sforza-rész árkádjaival és az Eleonóra-villa főépülete a Sforza-villa tetejével kerül egy síkba. A két épületet mindkét oldalról szimmetrikusan egy-egy szárny köti össze. Az Eleonóra-villa földszintje öt nagy nyílt árkádddal néz délfelé; a felső emelet homlokzatát gazdag pillérek és konzolok tagolják, mely felett az Eleonóra szerkesztette latin nyelvű felirat hirdeti, hogy az épületet ő építette háborúból hazatérő férjének dicsőségére. A főépület mögött, a hegy lejtőjén felfelé két kisebb oldalszárny közé foglalt kert oldalfalain körösköril misters Francesco hadi erényeit dicsőítő latin nyelvű felirat olvasható. Az épület lapos teteje szintén kertszerűen van berendezve és a tetővel egyvonalban a hegyen még egy terrasszerű kert emelkedik. Így olvadnak össze ezen nagy épülettömeg egyes részei egymással és a természettel harmonikus egységbe. Egyik szárnyból a másikba, egyik függőkertből a másikba, terrasszeról-terrasszera vándorolhatunk A kastély beleolvad a kertbe, a kert az erdőbe.

A felső kert bejáratánál még egy olasznyelvű felirat ékeskedik:

«*A donne, ad oche, a capre*
Questo giordino non s'apre.»

Lapos, prózai fordításban körülbelül úgy hangzik, hogy asszonyok, libák és kecskék előtt nem nyílik meg ez a kert. Ezen udvariatlan feliratban nyilvánuló igazság nyilván az asszonyok ismeretes vandál virágszeretete ellen irányul, úgy, hogy virágszaggató szenvedélyük folytán a kertnek csaknem olyan veszedelmes ellenségei, mint a fenn nevezett, minden igaz kertész gyűlölte állatok. A versecske bizonnyal sokkal későbbi keletű, mint az Eleonóra-villa. Nem származhatik a lovagias Francesco és a művelt lelkű hercegnő idejéből. Hiszen a kertnek nő volt a megteremtője, aki ezen magas terrasszeról nézegetett le a völgybe, férje hazatértét várva. Koronként pedig a kert fényes ünnepélyek szinhelye, melyekből a szép asszonyok nem voltak száműzve.

Hogy békés időben milyen élénk élet pezsgett a villában, arról a korszerű feljegyzések festenek szines, eleven képeket. Vadászat és lakoma, szini előadások és komoly felolvasások, kirándulások és esti ünnepségek, szellemes tudós vitatkozások és enyelgő, galans szóharcok, tréfás bóhócjátékok és teológiai fejtegetések váltogatják egymást. És minden abban a ragyogó, pompás keretben folyt le, melyet az olasz föld páratlan természeti szépsége és a föld hatalmasainak fényűző műizlése nyujtott. A Villa Imperiale gyakran vendégel meg történeti nevezetességű embereket. Költők megéneklik, a művészek a legnagyobb magasztalás hangján szólnak a vendégszerető ház műizléséről. Még a kényes izlésű Leone Battista Alberti sem talál benne kifogást. A nagy Tiziannak legfőbb vágya, hogy megláthassa ezen költők magasztalta művészi fészket. Ezen vágya azonban nem teljesül. Francesco korai halála hirtelen végét veti a vezér dicsőséges pályafutásának, Eleonóra boldogságának és a villában pezsgő életkedvnek. Gyászos idők következnek a villára attól kezdve, hogy egy szomorú napon, ellenségei mérgétől megrontva, halálos betegen hozzák meg a szép, délceg, vitéz Francescot. Pusztul ettől fogva a villa is. Férje halála után Eleonóra csüggedten hagyja abba a munkát; nincs kiért építkeznie, kit dicsőítenie, kit haza várnia.

A befejezetlen maradt épületszárnyak későbbi időkben sem nyernek befejezést. Rossz idők járnak a villára. Gyakran cserél gazdát; kert és épület pusztul. Csak mikor az Albani-család kapja meg örökös bérletbe VI. Pius pápától, fognak ismét bele a restauráló munkásságba. A pesaroi derék professzor, ki 1880-ban a belső termek freskóinak reparalásába fogott, helyenként rosszul fogta ugyan fel a feladatát és sok stilaris hibát vitt bele; 1882-ben bekövetkezett halála azonban megakadályozta abban, hogy a művészi képekben sok kárt tegyen, úgy, hogy a képek legnagyobb része, kissé megkopva és elhomályosulva ugyan, de eredeti hamisítatlan mivoltukban élvezhetők. Az épületek fennmaradásáról pedig legalább annyira gondoskodik az új tulajdonos, az Albani hercegi család, hogy a vadász-saisonban használható legyen és ha nincsenek is teljesen restaurálva, legalább a továbbpusztulástól vannak megóva.

Vajjon támad-e még fel olyan műizlésű lélek, aki Eleonóra hercegnő művét az ő szellemében befejezné? Most az enyészet költészete borul az elhagyott villára. A befejezetlen épületszárnyak, a félig restauált főépületek, az elfakult freskók, a pompás, de hiányos butorzat, a fűvel benőtt kerti utak mind a fényes multról és annak letüntéről beszélnek. Most méla csend borul mindenre. A zajosan pezsgő élelkedvből, a diadalmas hazatérés és boldog viszontlátás vidámságából nem maradt meg semmi. Csak tán azon magányos órák hangulata maradt meg, amikor Eleonóra magas függőkertjéből merengve nézett a völgybe, honnan férje hazatértét várta, vagy mikor a hegyoldal tölgyfaligetében bolyongott, mikor már nem volt kit haza várnia. Tán e tölgyliget sötét komorsága megőrizte azon nehéz órák kétségbeesését, mikor Francesco utoljára, halálos betegen tért meg az ő szépséges forrón szeretett hitveséhez? Megmaradt azon igaz benső vonzalom emléke, mely két különböző lelki alkotottságú, de mégis tiszta harmóniában, lelki megértésben egyesülő embert fűzött egybe. Egy nagyműveltségű, vidám lelkű, finom izlésű, szépséges szép asszony emelte ezt az emléket, a saját hite szerint: férjének, a valóságban pedig önmagának, aki igaz szeretetével,

finom tapintatával megtalálta az utat az ő derék, daliás, de zordon, szilaj férjének a lelki világához. És ezért Eleonóra nemcsak a renaissance-kornak, hanem minden kornak a női ideálja marad.

Akik Pesaroba eljutnak (Riminitől, a magyarok kedvelt tengeri fürdőjétől félórai vasúti út), ne sajnáljanak még egy órai kocsizást, hogy megláthassák azt a pusztuló, költői épülethalmazt a Monte Accio oldalán!

Budapest. *Láng Margit.*

A MODERN SZOBRÁSZATRÓL.

(Befejező közlemény.) *

Rodin nagy kortársa, a belga Meunier motivumainak szűkebb határán belül egységesebb, formailag kifejezettebb, plasztikusabb, mint Rodin, akinél márvány-technikájában, a forma elmosódottsága, az anyagból való szinte folyékony kialakulásában, valamint a pillanat benyomásának visszaadásában festői, impresszionisztikus hatást keresnek. Meunierben nemcsak a modern munka eszméje kapta meg legnagyobb művészét, hanem egy új szépség is plasztikai kifejezését. Maga a meztelen test, a szobrászat főtárgya magától kínálkozott a művésznek a munkás alakján; de Meuniernél a ruha sem probléma: a vastag daróc, a nehéz cipők vagy a tapadó ing plasztikai motivummá lesznek; a lábak a hatalmas törzset súlyosan viselik és az izmok mozgása által ráncokat, bővüléseket kapott ruha, természetesen követi a mozdulatot. Új mozdulatok ezek, melyek nem a palæstor gyakorlatai szerint teremtenek görög szépséget; a munka új formákat, új szépséget nevel s új művésznek is kellett eljönni, aki meglássa.

A mozgás hordozói a csuklók, a test tartása meg van határozva, ha a csontok érintkezéspontjai világosak; a csuklók Meuniernél szögletesebbek, szinte erőszakosabban vannak akcentuálva, mint a klasszikusoknál; a mozdulat nem gömbölyű, nem olyan szabad, de reánk nézve könnyebben utánaérezhető. A mozgásban levő testrész feszültebb, a pihenő lankadtabb; az

* Az első közlemény a februári füzetben van. *Szerk.*

izmok megereszkednek, a csuklók ernyedtek lesznek. A változás a mozgás és pihenés pillanatában kifejezettebb.

A munkánál, melynek nem a test harmónikus kiképzése a célja, egyes testrészek jelentősebbé válnak; a hajladozás által a hát, hátgerinc és lapockák különösen kifejezők lesznek a mozdulatra nézve; már a Rodin műveinél feltünő ez. Meunier Sebesültjének szobrán a hát vonala, a nyak- és vállizmok átmenete a karba s ahogy a test súlya a két karon át támpontot nyer, tulajdonképen az akt főjelentősége.

Az Itatás a ló és ember mozdulatának olyan egységességét tünteti fel, amely mint lovas szobrot is remekké teszi: a test hátrahajlása a ló előre nyúló fejével ellentétben, a ló nyakának s a kinyújtott karnak erőteljes vonala az összetartozásnak kifejezői. De amellett ez az ember még egy új típus is: van valami uralkodói vonás benne, valami hatalmas, csaknem cæsarisztikus, az, amit mindig megtalálunk az emberi energia egyetlen irányban való kifejlesztésénél, legyen az zsarnok, condottieri vagy forradalmár típus. Csodálatos, szinte szimbolikus képe egy ilyen új típusnak a Teherhordó mellszobra. A száj és áll barbárabb, az arccsont kiállóbb, de az egységes erő kifejezése nem kevesebb, mint a római imperátor-szobroknál vagy a M. Angelo Brutusánál. A portré, mely egy típus képviselőjévé lesz.

A Munka reliefjein vannak legerősebb mozgásban levő alakjai: nemcsak az egyes mozdulatok tökéletesek plasztikailag, hanem az egy irányba törő mozgás épen azt az egységerőt fejezi benne ki, mely a gyáriparban az egyént a munkás tömeg egy részévé alakítja át.

A Vető szobrának mozdulata már egészen szimbólum: a karlaikus előtt is aránytalanul hosszú, de micsoda hatalmas, mindent átfogó mozdulat, amit ez a kar tesz! Szó sem lehet itt egy olyan formai érzékkel bíró művész tévedéséről, mint Meunier; ez a vető nemcsak egy zárt tulajdont vet be, az egész földön szórja szét a magot, az egész földet veti be termékeny jövővel, a munka diadalmas jövőjével.

Meunier néhány művében jobban előtérbe lép az érzelmi

elem: a Bányaló, a Bányaszerencsétlenség szobrain s a Rög reliefjén; az utóbbi erősen festői hatású s a két alak, mely az embernek a földdel való örökküzdelmét mutatja, egy pillanatra Segantinit juttatja eszünkbe.

Az érzelmi elem még erősebben előtérbe lép a francia Bartholoménál. Ismert műve: a Monument aux Morts kompozíciójában némileg emlékeztet Canova híres síremlékére, de a Canova édeskés klasszicizmusa helyett az érzelmek erősebb, reálisabb testi kifejezést kapnak. A földi élettől való nehéz elszakadás, bánat, kétségbeesés, vágy a két oldalcsoportban, a megadás és bizalom a középsőben, melynek két alakja plasztikailag is kitünően van belekomponálva az ajtó vonalába, s mozdulatuk mégis oly kifejező s annyira nem erőszakolt az az architekturához; a lent fekvő testek nyugalmában a gótikus síremlékek fekvő alakjainak szép motivumát ujítja fel. De vajjon kifejezi-e a mai ember nyugtalanságát a halállal szemben, transzcendens vágyának és hitetlenségének összeütközését úgy, mint a görög síremlékek a földi életre való emlékezést vagy a gótikusok a vallás nyugalmát? A Bartholomé lágyságának a márvány a megfelelő anyag és a női test a megfelelő forma. Ádám és Éva szobrában sincs meg a férfi-akt erőteljességének teljes ellentéte a női testtel szemben. S az érzelmi elem túlsúlyba jutása könnyen a plasztikai erőteljesség rovására megy nála.

A kis plasztikában érdekes a japáni hatás. A japáni festészet nagy befolyása a nyugati festészetre és dekoratív művészetre egy külön fejezete a modern művészet történetének. Plasztikájuk stílusa az anyag sajátos, könnyen gyúrható, alakítható, szinte impresszionisztikus hatásra alkalmas természetéből ered; amellett épen úgy ismerik a glazur művészi sajátságait, mint a renaissanceban a Robbiák. A franciáknál ezt a hatást Jean Carries képviseli fantáziagazdagságával és nagy érzékével a karakterisztikum iránt. Álarcai nem kevésbbé jellemzőek és ironikusak mint a japánoké, kis gyermek portréi a félig állati, félig vegetatív, alig öntudatos életet tükrözik vissza;

milyen ellentét az olasz puttok és rococco amorettekkel szemben ezek a fejletlenségükben megható emberi lények. De legérdekesebbek azok a kettős természetet mutató alakok, azok a fantasztikus, szinte ijesztő hasonlóságok, ezek a félig állati, félig emberi jellemek, mint e faun, mely shakespeari kómikum magaslatára emelkedik.

A népszerűség nem mindig jelent igazi művészetet, legkevésbbé ott, hol formai megujhodásról van szó. Nagyon népszerű a dán Sinding novellisztikus tárgyaival és sima technikájával, de francia mestereit meg sem közelíti.

A német szobrászat ugyanazon antik és renaissance hatás alatt állott, mint a francia, csakhogy a teória nehézkesebb talaján. Nem véletlen, hogy az újkori esztétika egyik nevezetes formai teoretikusa: Hildebrand, német szobrász, kivel a formai klasszicizmus új művészi magaslatra emelkedik. Amit teóriában megállapít: hogy az alak minden oldalról világos plasztikai képet adjon, minden egyes forma funkcionálisan kifejező s az egész mégis egységes legyen, mind benne van műveiben. A test ruganyos formái, a mozdulat szépsége antik márványokra emlékeztetnek, s ez a legnagyobb hibájuk; habár bámulatosan utána tudta érezni a görög formai ritmust, a nyugalmat, az emberi test alkati szépségét. Bizonyos elvont szépség ez, mely a berlini múzeum *Fiatal ember* szobrán is tükröződik, egy árnyalattal erősebben egyénítve, mint a görög szobrokon — és mégis, Hildebrand minden formai érzéke és technikai kötelessége mellett is hidegen hagy. Talán kiérezzük a teóriát vagy talán a tiszta szépség és tiszta harmónia a belső szenvedély jellemző ereje nélkül már nem hat a mai ember problémáktól szaggatott kedélyére.

Valahányszor antiknak vagy renaissancenak érezzük egy mai művész alkotását, önkénytelen összehasonlítás jön létre az eredetiekkel, az utána érzett, ha nem is utánzott mű hátrányára.

Lederer Hugó «Vívó» szobra egyik legszebb alkotása ennek az iskolának; a formák sokkal reálisabbak mint Hildebrandnál,

a lépés hasonló a Rodin Szt Jánosáéhoz, de a mozdulat nem kelti annyira a pillanatnyi impresszió hatását.

Volkmann a plasztikai szépséget görög mintára polychromiával emeli, melyet teljes értékében alkalmazva Max Klingernél találunk meg. A polychrom-szobor kérdése nagy vitára adott okot a művészet teoretikusai között ez új renaissance alkalmából. Bizonyos, hogy a görögök szobrai színesek voltak s a renaissance sem idegenkedett tőle, bár inkább a kis plasztikában s portréiban alkalmazta. Az is bizonyos, hogy a színesség nem mehet túl a szobornál a stilizáltság egy megkötött fokán; mert míg a színes kép megvilágítását önmagából kapja, tehát önmagában rejlik színei árnyalatának feltétele, addig a szobornál a külső világítás megtörése a kő- vagy ércfelületen kell hogy pótolja a világosság és árnyék festett hatását. A polychromia, a különböző színű kövek művészi egymáshoz alkalmazásában, a polylithiában találta megoldását Klingernél, mely már a római művészet hatására mutat. Ha azt mondottuk, hogy a művészi forradalomban nemcsak az elért harmónia, hanem a harmóniára küzdés fokai és érdekesek, sőt a legjellemzőbbek, akkor is Klingert kell említenünk. Azt az összeütközést, mely a tudás és az érzelem, a művészeti eklekticizmus és az eredetire törekvés, a filozófiai világnézlet és a tiszta forma szeretete közt van: ő képviseli. Fejlődése megfordított irányú, mint a Rodiné s az intellektuális irányból halad a formai felé. Első plasztikai műveiben, a Salome és Kassandrában egészen szimbolista és idesorozhatjuk az Elsa Asenijeff szobrát, melynek feltünő lelki hasonlatossága van a Saloméval. Tulajdonképen nem portré, mert a lipcsei írónőt alig lehetne felfedezni benne. A Salome a démoni, hideg, misztikusan romboló erejü asszonyt szimbolizálja. Sápadt márványtest emelkedik ki az erezett szürke márványöltözetből; a talapzaton két eltorzult férfimaszk, egy fiatal és egy öreg emberé. Rendkívül jellemző a hideg, merev testtartás, mely a keskeny száj és a macskaszerű szem kifejezését emeli; mennyit mond ez a nyakhajlás, a vonal, mely a lapockák közé átmegy, a Donatello, sőt Ceciliáéval vagy az

Aphroditák bájos, nőies tartásával ellentétben. A derékban erősen behajló hát, az egyenes vállvonalak, a nyak felett az érzékileg dús, sötét haj mind hozzájárulnak ehhez a hatáshoz.

A Beethoven-szobor bizanci, csaknem barbár pompája miatt épen annyi elragadtatást, mint ócsárlást hívott ki. A színes márványok, email, elefántcsont, csiszolt bronz első pillanatban szokatlanul hatnak, s az első benyomást zavarossá teszik; de már a második pillanatban minden részlete fölé emelkedik a hatalmas márványtest, a szellemi elmerültséget kifejező arc, a jobb kar mozdulata, melynek összeszorított öklébe a teremtő energia átömlik.

Az Amphitrite képviseli az átmenetet formális szépségű műveihez; a ruha színes, míg a test remek sárga tónusa eredeti árnyalata egy Syrában talált kőlépcsőnek. A karok hiánya, mely csodálatosan kiemeli a testiséget, az egységet, összpontosítja a silhouettet, tulajdonképen kényszerűség volt a művészre nézve a márványdarab keskenysége miatt. Épen úgy nem érezünk hiányt a műben, mint a milói Vénusznál, melynek minden kiegészített példányán a karok széthúzó, divergáló elemmé válnak. Duse, az élő mozdulat művésze, ezt a karnélküli kifejező mozgást a Giocondában tökéletes szépséggel, merészen valósította meg a színpadon is.

Klinger formai irányú fejlődését a Fürdőzőben — gazdag, sokszerű mozdulatával, a fejlett női szépség alaki tökéletességének visszaadásával — már magas fokán látjuk. A Dráma nagy márványcsoportja, szimbolikus címe dacára is ehhez az irányhoz tartozik; a franciáknál is annyira kedvelt ellentét uralkodik benne a hatalmas, cselekvésben levő férfierő és a puha női test között. A Diana, ez a hatalmas márványasszony a mozdulatok nagy komplikáltságának lehetőségét mutatja a plasztikában. Érdekes rajta egy technikai fogása, mely már Klingernek a festői érzékére vall: a Diana felemelt, egymáson nyugvó karjai között egy áttetsző márványlemezt meghagyott, mely nem látszik s plasztikailag mit sem jelent, de a világítást megtörve engedi át a mellre és a testre.

Klinger a modern portré-szobrászatnak azt a felfogását is képviseli, hogy nem annyira hasonlóságra, mint jellegzetességre törekszik és saját szubjektív felfogását érvényesíti az egyénről.

Ha a modern szobrászat legfőbb képviselőinek műveit tekintjük, úgy tetszik, hogy egy hatalmas fejlődésnek csaknem tetőpontján vagyunk. Kérdés, hogy a harmóniának ahhoz a határpontjához elértünk-e már, mely a jövő kultúrtörténelmében mint a XX. század szobrászatának, intellektuális és formai összeütközésének végakkordja fog hangzani. Talán a keresett és végül megtalált új formai harmónia nem annyira a küzdelem pesszimizmusát, mint inkább a megtalálás újjongó életörömét fogja hirdetni.

Budapest. *Dr. Ritoók Emma.*

PÁRTFOGÓI INTÉZMÉNY AZ ISKOLÁBAN.

Mióta a társadalmi intézmények áthálózták köz- és magánéletünket, azóta az iskola, melynek az életre kell nevelnie, feladatai közé sorozza a szociális nevelést is. Leányiskoláink felsőbb osztályai amúgy is a társadalmat ábrázolják kicsinyben a helyi társadalmi irány minden sajátosságával együtt; még pedig annál inkább, mert a mai élénk társadalmi mozgalmak behatnak már a gyermekszobákba is és ez a körülmény, valamint a kiterjedt hírlapirodalom sietteti az iskolás leányok érettségét, sőt gyakran ki is szólítja őket a padok közül a közszereplés terére.

Ha már ez így van, természetesen kötelessége az iskolának társadalmi irányban is előkészíteni a magasabb osztályba járó tanulót, kit csak egy lépés választ el a szociális élet forgatagától. De ilyen iskolás leányoknak nem adhatunk társadalomtudományi elméleteket, hanem gyakorlatilag kell kifejlesztenünk bennük a szociális érzéket pl. az ifjusági egyesületek útján.

Csak egy tekintetet kell vetnünk leányiskoláink évi értesítőibe; azonnal feltűnik, hogy a különböző iskolákban az eddig is szokásos önképző egyesületeken kívül évről-évre több segítő egyesület alkoholellenes — madárvédő stb. egyesület alakul, melyben a leányok nem parancsszóra, hanem önszántukból s alkotmányosan dolgoznak nemcsak a maguk haladásáért, hanem a közjóért.

Ezek az áramlatok hívták életre a nagyváradi községi polgári leányiskolában az idei tanévben az ifjúsági segítő egyesületet.

A tagok heti 4 fillér tagsági díjat fizetnek szegény tanulótársak és más szerencsétlenek segítése céljából. A tagsági díjat

nem szülőiktől kérik, hanem az alapszabályok szerint a zsebpénzükből takarítják meg. Igy kettős erkölcsi célt szolgálnak; megtanulnak takarékoskodni és jót tenni. Ebben a segítő egyesületben önmagától fejlődött ki a pártfogói rendszer, mely most már az egész iskolaéletet áthatja.

A segítő egyesület választmánya megfigyeli, nincs-e valami szellemileg lenyűgözött, valami rossz útra tévedt, valami rongyos vagy éhező a tanulótársak közt és azonnal zajtalanul segít a tanárelnök utasítása szerint. A bánatosnak egy jókedvű pártfogót szerez, a gyengetehetségűnek egy kitünőt, a nyomorgónak egy jómódút s ekként igyekszik kiegyenlíteni a kis társadalom nagy különbözőségeit.

Miután pedig a polgári iskolákba már nagyobb és általában jobb módú gyermekek járnak, kik a pártfogásra kevésbbé szorulnak rá: ezért a polgáristák az ugyanazon épületben elhelyezett elemi iskola szegény kis tanulóit veszik pártfogásuk alá. Temérdek viseltes ruhát, cipőt, fehérneműt hordanak össze és látni kellene, minő szeretettel ruházzák fel a didergőket így télen; látni kellene, hogy buzgólkodik a kényes úri kisasszony, hogy a viseltes cipő közül kiválassza azt, amelyik kis védence fázós lábára legjobban illik. S mikor a kicsinyek jól felruházva útra kelnek, bajos megmondani, melyik boldogabb: a felruházó-e vagy a felruházott?

De a kis pártfogók azt is észreveszik, hogy a pártfogolt sápadt arcán az éhség hagy nyomot; megkérik édes anyjukat, hogy a körülményekhez képest, hetenként két-háromszor, vagy naponként hazavihessék védenceiket meleg ebédre. Otthon aztán édes anyjuk meleg ebédet, ők meleg gondozó szeretetet adnak a kis nyomorgóknak. Segítnek rendbe hozni tanszereiket, kikérdezik leckéiket, jóra intik őket, sőt olyan is akad, aki megfésüli, megmosdatja védencét a maga jószántából. De azután megvárják tőlük, hogy viszonzásul tisztán tartsák magukat s jól tanuljanak; e célból megnézik értesítő könyvecskéiket. Ilyenformán fölkeltik a kis pártfogoltakban a viszonzás kötelezettségének érzetét, ami aztán sokszor igen kedvesen nyilatkozik meg. A hegyről bejáró

iskolás gyermek elhozza pártfogójának az első ibolyát, a külvárosi szegény gyermek felajánlja segítségét a ház körül, míg az ebéd elkészül. És ez így van jól. A jövendő társadalomnak ne koldusokat neveljünk, hanem önérzetes, szerény szegényeket, akik nem összetett kézzel követelik a társadalom alamizsnáit; vagy éppen a vagyonfelosztását; hanem megdolgoznak a vett jókért.

Ilyenformán segítheti az iskola a jövendő társadalmi élet alakulását és így lesz az iskolai pártfogói intézmény a szociális nevelés hathatós eszközévé.

Úgyis hódít ma minden téren a társadalmi életben a pártfogói rendszer. Sőt maga az államhatalom is nagy fontosságot tulajdonít neki, amidőn a büntető novella értelmében országszerte szervezés alatt levő fiatal büntettesek felett felügyelő hatóságok keretében meghagyja a «megbízható» pártfogók kirendelését. De vajjon a bűntelen fiatalok nem jobban megérdemlik-e a pártfogót, mint a fiatal bűntettesek? mikor mai nap sokszor a saját apjától, anyjától meg kell védeni az ártatlan gyermeket. Az ilyen általános pártfogásra ám az iskolában kell az embert nevelni. Talán sok körültekintéssel, fáradsággal jár; de bőven jutalmazó munka az; szellemi kincsekkel fizet.

Nagyon sok kincs van elrejtve gyermekeink szívében, csak ügyes kincskeresőre vár; de a mai család vagy elpazarolja ezeket a kincseket, vagy fel sem tudja őket hozni a mélységből. Tűzze ki hát minden iskola nagy, nemes céljául az ilyen kincskeresést.

Nagyvárad. *Özv. dr. Személy Kálmánné.*

A MAGYAR ASSZONYOK NEMZETI ÉRZÉSE.*

Mélyentisztelt közönség! Kedves növendékek! Midőn ma, 62 esztendő messzeségéből tekintünk vissza 1848 márciusára, érezzük, hogy az időbeli távolság — a térbelivel ellentétben — még nagyobbra növelte e nagy kor alakjait és eseményeinek arányait — s mi e nagysággal szemben a tisztelet érzetével állunk s lelkünk bámulása ott leng a hős alakok körül, kiknek emléke él minden magyar ember szívében.

E falak között, itt e helyen minden évben feltárult előttünk a nemzeti történet ama nagyszerű könyve, melynek címe: «Magyar szabadságharc». Minden évben átéljük itt, ~~az órában~~ e korszak minden dicsőségét és gyászát; lelkesülve követjük a pesti ifjúságot diadalutjában s együtt zengjük vele az esküt, a szabadság dalát. Lelki szemeink előtt feltünnek e kor hősei, látjuk a rohamra sietö és győző honvédeket s szívünk hangosan feldobog Vác, Isaszeg, Nagysarló nevére.

Mély megilletődéssel követjük a gyászosra váló nagy küzdelem folyamát s ~~lelk~~ünk elborul, mikor Segesvárnál szétörik a szabadság lantja és Világosnál lehull a szabadság kardja. Átérezzük nagyatyáink keservét, kik közül

* A március 15-iki nemzeti ünnepet nagy lelkesedéssel ülik meg leányiskoláinkban országszerte. A hozzánk nagy számmal beérkező ünnepi beszédeket, sajnos, helyszűke miatt nem közölhetjük, noha a bennünk lüktető emelkedett érzés és formaszépség sokat méltóvá tesznek az olvasásra. Koncsné Karácsony Ottilia szép beszédét azért emeljük ki ezuttal a többi közül, mert a leányok lelkivilágának megfelelő tartalommal töltötte meg azt, követendő példát szolgáltatva ezzel a *leányiskolai* nemzeti ünnepek alkalmával mondható beszédekre.

«Sokra sír, sokra vak börtön borúl,
Kik élnek, járnak búsan, szótlanúl.
Van, ki felkél, és sirván, megyen
Új hont keresni túl a tengeren.»

Oh sokszor hallottuk már e fenséges történetet, melynek kezdete hősi eposz volt és a vége szívtépő tragédia. Sokszor énekeltük itt a szabadság ditirambjait és sokszor elmerengtünk a dalnok búján, mely a babiloni vizek elégiája volt.

Mesteri tollak rajzolták elétek már sokszor e legendákat kedves növendékek; e legendákat, melyek a ti leányszíveteket is lángra lobbantották és öntudatra keltették bennetek a haza szent szerelmét. Oh mert mi nők is szeretjük a hazát; a mi szívünkben is oltárként áll képe s nemcsak a férfiaknak, hanem nekünk is vannak eszményképeink, kiktől megtanulhatjuk, hogy mi a honleány kötelessége. Elevenítsük fel azért ez ünnepi órában a mi eszményképeinket s emlékezzünk meg azokról a gyönge nőkről, kiknek lelke erős volt, és kik hősök voltak, noha nem harcoltak.

Mert nemcsak Spárta vési érctáblára a hazaszerető asszonyok nevét; a magyar történet is kegyelettel emlékezik meg róluk, azokról is kiknek nevét tudja, de a névtelenekről is, mert 1848-ban mind hasonlók voltak egymáshoz. Ez az év váltotta valóra a magyar honleány eszményét, melyért költőink oly soká epedtek.

Ebben a korban lett a honleány igazán a hon mentője, ki megértette hivatását; a nép gyermeke saját körében éppen úgy, mint az úri hölgy, ki nem a gőgös Gonerill többé, hanem valóságos «sarkcsillag a haza borult egén», mint ahogy Petőfi nevezi Zichy és Károlyi grófnőket.

Mikor szárnyra kél a szózat: «a haza veszélyben van», a férfiakkal együtt a nők szíve is szent elhatározásban dobban meg és segítő kezét mindenki kinyújtja. A férfi kardot ragad, de azt a nő adja kezébe; az anya fiát, a menyasszony vőlegényét a táborba küldi. Nagy Ferencné egy dési vagyonos ügyvéd hitvese így búcsuzik harcba induló három fiától: «Isten

áldjon, Isten vezéreljen benneteket gyermekeim. De ne feledjétek, hogy csak úgy lesztek székely apátoknak és a hazának méltó fiai, ha az ellenséget legyőzve tértek vissza».

A gazdag Károlyi grófnő mázsaszámra adja ezüstjét, aranyát és a szegény debreceni Tóth Mariska jegygyűrűjét küldi el megható levéllel a gyűjtést rendező «Pesti Hirlap» szerkesztőségének. S hátha a szív mérlegén a szegény leány jegygyűrüje még nagyobb érték, mint a grófnő nehéz aranya. S éppen oly értékes, azon magát megnevezni nem akaró nő arany nyaklánca és fülbevalója is, melyeket — mint írja — kedvelt férjétől kapott jegyajándékul s melyeket boldogan ajánl fel a pénzügyminiszteriumnak a honvédelem céljaira. S éppen olyan értékes egy szegény árva leány kis arany amulettje, mely meghalt anyjának egyetlen emléke, s melyet habozás nélkül vesz le nyakáról, hogy a hazának adja. Kolozsváron két bájos fiatal leány, Szilveszter Zsuzsi és Balázs Kata gyűjtést rendeznek így írván: «Életünket nem áldozhatjuk a honnak, karjainkkal nem szolgálhatjuk azt, de míg a haza vészbeborult képén aggódva függnek lelkeink, míg zászlóink győzelméért mindennap imádkozunk, addig nélkülözéssel megtakarított filléreinket, sőt szeretteink emléktárgyait is édes hazánk oltárára tenni, honleányi kötelességünknek ismerjük».

Csányi László kormánybiztos a magyar nők nagylelküségére apellál, midőn az elrongyosodott, fogyatékos felszerelésü honvédcsapatok részére fehérneműt kér. A nők rövid idő alatt 20,000 drb. fehérneműt gyűjtenek össze. Kossuth neje és testvére járnak elől a jó példával s őket követi gr. Batthányi Lajosné, az első miniszterelnök felköntlelkű hitvese, gr. Károlyi Györgyné, br. Révayné, Teleki, Nádasdy, Forrai grófnők Damjanichné, Teleki Blanka; országszerte betegápoló nőegyesületeket alkotnak és minden úri házban van a nagylelküségnek és irgalmasságnak egy-egy őrangyala. Gyöngéd kezek készítik a tépést és sebkötőket; a szatmármegyei nők egymaguk 40 mázsa tépést adnak a kórházaknak és 7000 drb. fehérneműt varrnak meg. Sokan mint betegápolónők mennek a csatatérre s kötözik

a honvédek sebeit és befogják a névtelen hősök szemét, mikor a «halálos nehéz köd mindent búsan beföd».

De nemcsak az irgalmasság tényeit cselekszik; sokban az amazonok vére lángol fel s pl. Kolozsvár hölgyei külön zászlóaljat akarnak szervezni csupa nőhonvédból. Ajánlatukat a kormány nem fogadja el; ekkor többen férfiruhát öltenek s Szentpáli Janka, Jagelló Apollónia és Lebstück Mária végig küzdik a szabadságharcot.

Nagy lelkesedés és a diadal biztos reményével készül mindenütt a honvédzászló; Petőfi is így biztatja feleségét a munkára:

«Ha ilyen szép kéz varrja meg,
A győzelem belészeret
S mindig ott lesz közelében;
Varrd meg azt a zászlót feleségem!»

Gróf Teleki Blanka az ifjú Vasvári Pál zászlaját himezi s lelkesült arccal adja át neki e szavakkal: «vigye diadalra». Gróf Károlyi Györgyné, a dúsgazdag főrangú hölgy, odamegy Pesten a harcból hazatérő napbarnított honvédhez s megcsókolja a kezét, mondván: «Legyen ez köszönetem, hogy a hazáért harcolsz».

Oh mennyi lelkesedés, mennyi imádság kiséri a harcba hőseinket, hány anyai szív büszke dobogása, forró esdeklése, hogy fia győztesen térjen meg!

Hiú remény, lehetetlen kívánság! A magyar Thermopilléken «tengernyi néppel küzdve, megtörik a felkelők kicsiny hada» porba hull a honvéd zászló s a győztes ellen száguldó paripái vágtatnak a halottakon keresztül és otthagyják őket összetiporva.

Világos után Arad következik, a megtorlás szörnyű munkája, s 13 nemes szív megszűnik dobogni. De e szívek utolsó dobbanása a nőknek szólott, a hű hitveseknek, kik mind méltók voltak nagynevű férjeikhez. Van-e magyar nő ki meghatottság nélkül tudná olvasni a vértanuk leveleit, melyekben utoljára szólnak hitestársaikhoz. A tisztelet érzete ébred bennünk is ama nők iránt, kik eszményi magasságban állanak fölöttünk,

hiszen a vértanuk is a legnagyobb szeretet és tisztelet hangján szólnak hozzájuk. Nem áll-e világosan előttünk Lázár Vilmos tábornok nejének lénye, midőn férje így ír hozzá utolsó órájában:

«Mindenem e földön, kedves szeretett Máriám!

Én keresztülvívtam az élet-halál tusáját, én meg fogok halni, mint férfiúhoz illik. Szívem a szegény, mely éretted fog dobogni utolsó ütéséig és tiszta szerelmem nálad maradnak. Én nem akarom átkozni a végzetet, nem senkit, én boldogító szerelmedben öt évet és majd két hónapot éltem, és ez az idő vigaszúl szolgál, midőn már el kell hagyni e földi pályát. Adj gyermekeink mindegyikének, ha kilép a világba, egy emléket tőlem, élő jeléül annak, hogy aki becsületesen és tisztán élte át egész életét, nyugodtan bír meghalni, ha ártatlanul is, mint én. Te pedig, éltem védangyala, kinek kezeiben lételem tisztább és jobb lett, teneked, kedves Máriám, még egyszer egy utolsó Istenhozzádot mondok és szolgáljon ezen vallomáson neked vigaszul, hogy annak oka, miszerint nyugodtan halhatok meg, te vagy. Fölteszem rólad, te mindenem, hogy — bár méltó fájdalmaidat nem lehet csillapítani, mert azt tudom, hogy nem lehet, tudom magamról is — de korlátolni fogod és azzal bebizonyítani, mily kedves az én emlékem tenéked. Köszöntsd, csókold nevemben Ármint, Hermint, Lórit, Minát, Steinert és Mednyánszkyt s minden jó ismerősöket, barátokat és rokonokat; csókold kedves gyermekeinket s öleld forrón szívedre nevemben, miként én téged, kedves Marim, képzeletemben ölellek és szorítlak utolsó percig éretted dobogó szerelmes szívemhez. Isten veled! Tied örökké, még a síron túl is hű

Vilmosod.

Leiningen gróf ezt írja:

Egyetlen, kedves, végleheletemig hűn szeretett Elizem!

A kocka el van vetve; csak néhány órám van még ezen a világon, hogy a nehéz lépésre elkészüljek. A halál nem volna rám nézve borzasztó, ha magam lennék; de reád, drága Elizem s ártatlan gyermekeinkre gondolva, szívem elszorul...

E csapás nem jött váratlanul, mindenre készen kellett lennem és mégis, szívem görcsösen összeszorul, midőn arra gondolok, hogy téged örökre el kell hagynom. Nem, nem örökre, mert hitem szilárd, hogy egy szebb túlvilág fog következni. Szellemem mindenkor körülötted fog lebegni, mert a lélek mindenkor ott van, a hová az Isten hatalma elér!

Mily szívesen éltem volna még körödben, hisz mindenem meg volt, s oly boldog voltam veled, a minő boldog csak egy halandó lehet. Most, e komoly órában, midőn minden mulandó földi dolog csekélynek tűnik fel előttem, e kedves emlékek fölelevenednek lelki szemeim előtt, s ez teszi a válást oly nehézzé...

Oly tisztán, oly magasztosan lebegsz előttem, hogy képtelen vagyok azt szavakkal kifejezni, képzelheted mennyire fáj ez s kérem az Istent, erősítsen meg, hogy úgy halhassak meg, mint keresztyénhez illő. Engedj meg drága Elizem, ha az életben valaha fájdalmat

okoztam neked. Most már nem hallhatom szavadat, de szívem azt súgja, hogy megbocsátasz.

Pöltenberg tábornok pedig így veszen búcsut hitvesétől:

Imádott szegény feleségem!

Nem tudom, imádott Paulám, miként írjak neked, hogy a csapás ne legyen túlerős szegény szerető szívedre. S csak azt óhajtom, hogy szerencsétlen sorsomat, még mielőtt ezen sorokat megkapnád, megtudjad már oly résztvevő ajkakról, melyek azt minden lehető kímélettel megmondanák.

Örökre Istenhozzádot kell mondanom; áldván téged mindazon boldogságért, melyet oly bőven adtál és hálát adván lelkem mélyéből mindazon szeretetért, melyben részesítettél.

Damjanich, élete utolsó órájában imában kéri az Istent, hogy hű Emiliájának adjon erőt arra, hogy «sorsát hitének erejével elviselhesse».

Kedves leánykák, szeretett növendékek! Bár mindnyájan megközelítenétek a szív jóságában és a lélek nemességében a martírok hitveseit, kik maguk is martírok voltak egy hosszú életen keresztül. De viselték a martirságot nemes és erős lélekkel s ők, a sokat szenvedettek abban keresték és találták a vigasztalást, hogy letörölték a szenvedők könnyeit. Így Damjanichné is, ki két évi boldog házasság után oly borzasztó módon veszítette el hős férjét. 60 évet tölt ezután fekete ruhában és haláláig a nagy szabadsághős özvegyének nevezi magát. De mennyi áldás fakad nemes bánatából; mennyi könnyet töröl le ő, kinek legtöbb oka van a sírásra, és hány szív sebét gyógyítja meg, kinek bánatára nincs balzsam-ír. Első kétségbeeséséből feleszmélve a hit ereje által, az elesett honvédek árváiról gondoskodik megható módon, majd özv. gr. Batthányi Lajosnéval megalapítja a magyar gazdasszonyok egyesületét, s ennek iskoláiban a gondjaiba vett árva leányoknak derék magyar nőkké való nevelése lesz élete célja. Az árvák százai áldják emlékét. Most már égberöppent lelke a jók mennyei boldogságát élvezi és nemes életének emléke tanulságul szolgál mindnyájunknak, mert ő a hazaszerető és munkás magyar nő eszménye.

Vele együtt kell említenünk az önkényuralom áldozatát;

a hajthatatlan magyar szív és büszke önérzet megtestesülését, gr. Teleki Blankát, a nemzeti leánynevelés úttörőjét. Ő is ártatlanul szenved, de a kegyelemért könyörgő szót soha ki nem mondja, soha le nem írja. A Bach-kormány képtelen vádakkal illeti; elfogott leveleit félremagyarázza, s így jut a nemes szívű nő, ki a fegyverletétel után egyenlő részvéttel és önfeláldozással ápol magyar, orosz és osztrák sebesültet, vizsgálati fogságba Nagyváradon, majd Pesten az átkos emlékű Neugebäudéba. Börtönének ablaka a vesztőhelyre nyílik és ő akaratlanul is tanuja mindennap az osztrák szörnyüségeknek. Csodák csodája, hogy szíve nem törik meg s elméje el nem borul. Midőn hónapok mulva azt hiszi, hogy dohos börtöne felnyílik, azt kell hallrni, hogy 10 évi várfogságra itélik. Kufstein lesz a szenvedés új tanyája; a Wesselényi börtönének szomszédságában telnek az évek, s a méltóság, mellyel e nemes szív sorsát zúgolódás nélkül viseli, még az ellenfél tisztelő bámulatát is felkelti. Társalkodónője, a jó Lövey Klára, ki szintén méltó rá, hogy emléke mint a hű ragaszkodás megtestesüléseé fennmaradjon, megosztja vele öt évig a fogság keservét és azt elviselhetőbbé teszi. A nagylelkű fogoly, kinek elméjében először fogant meg az eszme: magyarrá tenni a főrangú hölgyek nevelését, arra van kárhoztatva, hogy testi és lelki tétlenségben üljön sötét cellájában.

A börtön irtózatos levegője aláássa egészségét, szemei meggyengülnek és 1857-ben, az általános amnesztia alkalmával megöregedve, idegbajjal küzdve szabadul börtönéből. Most már boldog lehetne a honi földön, melyért epedt, megvalósíthatná nagy terveit, ha a test erős volna és az önkényuralom vasigájában nem nyögne az ország. Egészsége helyreállítására külföldre utazik, különben sem lelvén honját a hazában. Münchenben, Drezdában és Brüsszelben tartózkodik, a magyar emigráció két jelesével: br. Jósika Miklós és Perczel Mórral érintkezve. Az orvosok egészségére veszélyesnek tartják Brüsszel éles levegőjét és tengeri fürdőre küldik. A sokat szenvedett nő, kinek ifjúsága a legnagyobb boldogságra feljogosító volt s kivel oly

kegyetlenül bánt a végzet, odautaztában, Párisban, a hű Lövey Klára karjaiban örökre megpihent. Lelke, utolsó perceiben is a hazáról gondolkozott, s utolsó, összefüggéstelen szavai közt ezt mondta hangosan: «Magyarország».

Ó Magyarország, honunk szent földje, hányan szenvedtek még a legszebb márciust követő években miattad! Így szenvedett a jó Maderspach Károlyné is, Ruszkabánya urnője, egy nemeslelkű, művelt uriasszony, kinek semmi bűne nem volt, csak az — Haynau szemében —, hogy szerette a hazát. Menedéket adott vendégszerető házában a Ruszkabányán átvonuló honvédsereg foszlányainak és néhány órára Bemnek is, Petőfi imádott tábornokának. Ezért bevádolták és felségsértéssel is megvádolták az ártatlan asszonyt, s a legdurvább, leglovagiatlanabb módon álltak rajta bosszút Haynaunak, a bresciai hiénának méltó bérencei. Szegény Maderspachnét nyilvánosan megvesszőzték. A meggyalázott asszony ájultan esik össze és férje, — a nejét ért méltatlanság fölött érzett bánatában és szégyenében öngyilkos lesz.

Maderspachnénak mondta Haynau, midőn az fogoly fia érdekében felkereste: «Átkozott magyar nők, ti csináltátok a forradalmat».

Haynaunak nem volt igaza; nem a nők csinálták a forradalmat — ahogy az osztrák nevezi szabadságharczunkat —, de együtt lelkesültek ők is a nemzettel; semmiféle áldozattól nem riadtak vissza; buzdítottak, vigasztaltak, gyógyítottak, türtek, szenvedtek s meghaltak a haza nevével ajkukon. És ez nem is lehetett másként; hiszen e hon mindnyájunk szülőföldje és nem lehet csak a férfiak joga, hogy ezt szeressék. Mi is ismerjük a lefolyt 1000 év fenséges, ragyogó és bús történetét és mi is részt kérünk öröméből és gyászából.

Ime, igazolják a példák, hogy a magyar nő büszke arra, hogy magyar nőnek született és áldja érte sorsát.

A szabadságharc korának női erényei a mai nemzedék szívében is élnek s tudom, hogy hasonló körülmények között, Ti, itt egybegyült kedves leányok is mind méltók lennétek nagy-

anyáitokhoz. De azért ne térjenek vissza azok a felleges idők, hogy ezt bebizonyíthassátok. Ezer sebből vérző hazánkra derüljenek boldog és tiszta napok s a béke és nyugalom ölén céltudatos munkával járuljatok hozzá hazánk fölvirágzásához. Tanuljatok lelkesedni, hazát szeretni ama nagy idők nőitől, kiknek emlékét itt felujítottuk. Kövessétek őket erényeikben, de legyetek boldogabbak, mint ők. Sorsotok ne legyen bánat, szenvedés és gyász. De ha a Gondviselés ezt adná osztályrészetekül, kövessétek őket a szenvedés erényeiben és a lélek erejében is.

És főként munkás legyen a Ti honszerelmetek; ne a nagyvilágban, hanem a védett, meleg családban; annak legyetek művelt lelketekkel őrzőangyalai, mert higyjétek el: ez a magyar nő legszebb hivatása.

Debreczen. *Konczné Karácsony Ottilia.*

A NEMZETI IRODALOM ÉS A NEMZETI TÖRTÉNET.

A nemzeti lélek fejlődésének módosulásain, melyek különböző politikai, művelődési, társadalmi és gazdasági hatások alatt időről-időre érik, alapszik a magyar nemzeti irodalomnak korokra s ezeken belül ismét rövidebb időszakaszokra osztása.

Hányszor szolgáltatott anyagot szépműveknek a történeti, hittudományi, bölcseleti, sőt a természettudományi irodalom; a költészetnek mind külső, mind belső viszonyaira minő mély és folytonos hatással voltak más irodalmi ágak! Nemzeti irodalmunk történetének rokonsága művelődésünk történetével hasonlókép szembeszökő. A közízlés, melyet a művészetek alapítanak; az iskolák által terjesztett tanultság; a jólétet gyarapító találmányok; a fejlődésnek legkülönbözőbb ágaiban nyilatkozó korszellem; a társadalom közerkölcse, melynek bélyegét minden alkotása magán viseli: szakadatlanul erős befolyást gyakorolnak a nemzeti irodalomra, melynek történetét a művelődésé mindig nyomon kíséri magyarázatával. Beöthy szerint bizonyos, hogy mindenki erkölcsi érzületének legfontosabb és leggazdagabb forrása ezentúl is az irodalom lesz. Szerinte a képzőművészetek alkotásai az irodalom ideáljait magyarázzák és kiegészítik; az ideálokat mintegy testi szemünk elé állítják és ránk tartós benyomást gyakorolnak, mellyel mintegy megörökítik az irodalom hatását és benyomásait, az emberi szellem mélyebb és rejtettebb területeit nyitják meg, melyeknek küszöbén túl az irodalom nem hathat; s ezzel gazdagítják lelkünket és élesztik felfogásunkat. Alexander szerint ezer szál fűzi az irodalomtörténetet a nemzeti történethez; a jó útra

terelt művészi nevelés pedig az irodalmi tanítást is kigyógyíthatja eddigi bajaiból.

Pintér Jenő dr. szerint a művészettörténeti tájékoztatások merőben feleslegesek a korszellem és az írói törekvések megértetése és magyarázása céljából. Szerinte vitás, hogy megvan-e a művészetek története, az irodalomtörténet és az írói szellem különböző ágaiban a Beöthy-Badics-féle irodalomtörténetben állított összefüggés.

Ezt az összefüggést azonban Taine óta nem lehet tagadni. Az irodalom és képzőművészet, sőt még a zene is közös tőről fakadnak; minden művészet az emberi lélek egyazon szükségletét elégíti ki más-más formában. A szociológia is az összes társadalmi tényezők nagy, összefüggő fejlődését tanusítja. Egy-egy korszak egész szellemi és erkölcsi életének összes állapota a Taine morális légmérséklete és ez valamennyi termékében kifejezésre jut. Nemcsak a művészetek, hanem még más tudományok is koronként szoros összefüggésűek. Rousseau hatására a költők és festők a természetes embert és a természeti életet rajzolják, ugyanekkor a jogászok természetjogokat írnak és orvosi téren a gyógyítás természetes módjait a kultúrtermékeknek hirdetett betegségek ellen és a természetes, egyszerű életmódhoz visszatérést ajánlják.*

A nyelv külső és belső változásairól tanító tudomány, vagyis a nyelvtörténet szorosan összefügg az irodalomtörténet tanításával. Gyakran ez szolgáltatja a kulcsot a régibb irodalmi termékeknek megértéséhez is, valamennyinek pedig külalakja szerint való méltatásához. A világirodalom története is segítője a m. nemzeti irodalom tanulmányának.** Gondoljunk csak a száraz Gottsched hatására bécsi csatornákon át dráma- és nyelvtanirodalmunkon. A világirodalom történetéből meríthetünk felvilágosítást azokra a messze szétágazó csatornákra nézve,

* Orsz. Tanáregy. Közl. 1909. 115—116.

** Budapesti H. 1908. 108. sz. Stern: Allg. Literaturgeschichte 243—244.

melyeken a nemzetek szellemi kincsei egymáshoz átszivárognak; ez magyarázhatja meg teljesen a hazánk határain túlról vett irodalmi hatásokat; ez mutatja a nemzetek szellemi versenyét és képesít az eredményeknek összehasonlító megbírálására.

Igen sok felmerülő kérdésre a nemzeti irodalom története kielégítő feleletet csakis a politikai történet segítségével adhat. Költészetünk első nyomait a száraz történeti kútfőkben keressük, a nemzetünk életébe vágó események lépésről-lépésre határozó befolyásukkal kísérik a költészetet. Az irodalom és politika mindig kölcsönhatásban vannak egymással. Egyszer az irodalom inspirálja a politikát és fordítva. A cselekvés, nagy tettek, a nagy kitörések idején a politika ragadja magához és teszi úgyszólván szolgálójává a poézist. Tespedés, tunyaság, elerjedés, nyugalom idején az irodalom jár elül és dolgozza meg lassan, újra cselekvésképessé a költészetet. Pl. a magyar költészet 1823—1848-ig a legszorosabb kapcsolatban van a kor politikai küzdelmeivel. Politika és költészet egymásból táplálkozott, mindkettő megújhodott, átalakult. A magyar líra rövidben a nemzet története. Hogy őseinket erős akarat, tiszta és nemes erkölcs, józan és higgadt értelem jellemzi; hogy képzeletük kifejlésében némi fogyatékosság volt, a magyar történetből tanulhatjuk meg; szellemük egész mivoltát is.

Herbart mondja, hogy a mai élet a társadalomban, tudományban és művészetben még az ifjú előtt is, a gyermek előtt teljesen titok; azért a gyermek a multtal szeret nyugton időzni. Semmi sem élénkíti annyira az ifjúi képzeletet, mint egy jó történeti elbeszélés. Mindig szükséges a költészet segítsége, hogy a távoli történeti tárgyakat közelebb hozzuk, hogy mintegy megdicsőítsük.* A történet költőknek és művészeknek az esztétikai viszonyok lelőhelye; épen ezt használja ki minden ügyes történetíró a vonzó előadáshoz. A vonzó még inkább a históriai személyek öröme és fájdalma iránti szimpátiában van. De

* Herbart: Anthologie 30—31. l.

ezt is felülmúlja a társas érdek, melyet egész népek és államok sorsa ébreszt. Azoknak az embereknek a cselekvése és szenvedése, kik mostani állapotunkat meghatározták, kik társas biztonságot és művészetet, tudományt létesítettek, legbensőbb rokonszenvünkre méltó. Lelkünket nem azok a történeti események foglalkoztatják legjobban, melyeket egy sereg homályban maradt munkás hajt végre; csak akkor vagyunk megelégedve, ha egy nagy, páratlan egyéniség parancsol környezetének, mindent magába egyesítve mint gyujtótükör s úgy tűnve fel mint a sors, amely mindent akar, mindent vezérel. Képzeletünknek arisztokratikus ízlése, sőt balítéletei is vannak; egy nagy madár jobban érdekel, mint ezer madárka, s nincs ínyére, hogy a természet mindent feláldoz a számnak, hogy munkájában sok a töltelék.* A jellemeket az első klasszikus leírók világosítsák meg, vagy a legtisztább forrás. Az a korszak, melyet nem mester írt meg, melynek szellemét egy költő sem leheli, a nevelésre kevés értékű.

Ezért kívánatos a mennél szélesebb körű irodalmi olvasottság. Mert nincs az a történeti fejtegetés, amely szebben érzékeltetné pl. a XVII. század társadalmának vallási kérdéseken csüggő lelki világát és belső harcát, mint Kemény Zsigmond A Rajongók című regényének némely részlete; vagy hol találjuk szebben jellemezve Mátyás királyt mint Jósika A Csehek Magyarországon című regényében? Bár ilyen részletek felolvasására több idő jutna! Mindenesetre a magyar irodalom tanára nagyon előmozdíthatja a történet tanításának sikerét. A történet a tanítás minden tárgyába bevilágít, mindegyikkel kapcsolatban van, különösen az irodalmi tanulmányok természetes szövetségese s így legalkalmasabb a tárgyi koncentrációra s ezzel a tanítás egységének megvalósítására, vonatkozások és kapcsolatok teremtésével.

Pozsony. *Dr. F. Szántó Károly.*

* Cherbuliez: Művészet és Természet 155. l.

EGY IGAZ MAGYAR TANÍTÓNŐ ÉLETÉBŐL.

(Dús Gáborné szül. Neuhausz Matild.)

Kedves kötelességet teljesítünk, midőn nyugalomba vonulása után, Pancsováról való eltávozása alkalmából Dús Gáborné szül. Neuhausz Matild áll. felső leányiskolai tanítónő munkásságáról megemlékezünk. Tartozunk ezzel nemcsak kiváló személyének, hanem annak az állásnak is, melyet oly hosszú időn át olyan derekasan és gyönyörű eredménnyel betöltött. Hivatalos működésének szinterén, az iskolán kívül is, mint a Pancsovai Izraelita Nőegyesület elnöke, több jótékony egyesület választmányi és tiszteletbeli tagja s a pancsovai társadalmi élet vezető asszonya, oly áldásos működést fejtett ki, hogy mindenki bámulatát és nagyrabecsülését kivívta magának.

Trefort volt a miniszter akkor, amidőn komolyan kezdtek foglalkozni a nőnevelés fontosságával. Az egész országban megindult a helyes irányú leánynevelés, csak itt a Délvidéken, a szerb és német nemzetiségek magyargyűlölő területén pangott minden kultúrintézmény. A miniszter szétnézett a fiatal tehetséges tanítónők között (akkor szokás volt még a személyes megválogatás), akik kiváló munkásságukkal neki segítségére lehettek. Így találta meg Zirzen Janka intézetében Neuhausz Matildot, akit ide küldött, az alig felszabadult «Gránicra», hogy apostola legyen a magyar kultúrának.

1876-ban került a pancsovai leányiskolához az okleveles fiatal tanítónő, tele idealizmussal, reménnyel, örömmel hivatása iránt. Pedig ez az ideál hányszor nyert töviset rózsa helyett. Midőn a határőrvidék feloszlott, a leányiskolák szomorú képét

mutatták a «gránic» katonai szellemének. A leányokból nem lettek katonák, így a tanításukkal nem sokat törödtek s ami kevés tudományt tanítottak nekik, azt is német nyelven, osztrák szellemben.

Az átmeneti időszak nehéz munkáját végezte itt Neuhausz Matild, olyan csodálatos lelkesedéssel és idealizmussal, amit csak bámulni lehetett egy ilyen fiatal leánynál. Mint minden tanítónak, ki az anyaországból került ide, volt alkalma tapasztalni, hogy mi lesz jutalma, ha mint népnevelő merészkedik «magyarón» lenni. (Így hívták tudniillik azokat, akik első fecskéi voltak itt a magyarosodásnak.) A legnagyobb gyűlölettel fogadták a szerb és német lakások a magyar eszme hirdetőit.

A baranyai leány teljes lelkesedéssel tanította szerb és német növendékeinek a Himnuszt. Midőn egy alkalommal a városi biztos, aki a közigazgatást képviselte az iskola mellett elhaladt, kellemetlenül érinthette fülét a magyar dal, mert botjával belökvén az iskolaterem ajtaját, így kiáltott német nyelven a lelkes tanítónőre: «Hogy mer itten rebellis nótákat ordítani»?

Ennek a fájdalmas fullánknak a mérgét csak néhai Szász Károly miniszteri tanácsos édesítette meg, aki, midőn 1880. évben hivatalosan meglátogatta az iskolát, e szavakkal dicsérte meg a buzgó honleány munkáját: «Nem a közigazgatás munkáját és magyarosítását kell dicsérni, hanem ennek a derék fiatal tanítónőnek magyar szivéből eredő buzgóságát. Ennek a tevékenysége megbecsülhetetlen.» Dacára a nemzetiségek részéről tapasztalt magyar gyűlöletnek, nem halt ki szivéből a magyar ügy iránti lelkesedés, hanem annál inkább buzgólkodott a magyar nemzeti ügy szolgálatában.

Nagy dolog volt az abban az időben, hogy az iskolán kívül a társadalomban is a magyar eszmének utját valaki egyengesse. S ha mégis 1878. év tavaszán egy lelkes működvelő csoport megpróbálkozott a magyar működvelői előadással a magyar nyelv jogainak tért hódítani; ehhez is a kezdeményezés és a végrehajtás munkáját a fáradhatatlan tanítónő adta meg. Örömmel ragadott meg tehát minden alkalmat, hogy

ne csak a kötelességtudással párosult munkával szolgálja az iskolában a magyar eszmét, hanem minden társadalmi téren kivegye magának az úttörők fárasztó, nehéz és háládatlan munkáját. A Pancsovai Gromon Dezső Magyar Nyelvterjesztő Egyesület a millenniumi évben megiratta Pancsova város történetét s ebben az emlékműben is elismerést nyert az a nagy munkásság, amelyet Dús Gáborné szül. Neuhausz Matild 1876-tól napjainkig Pancsova város leánynevelésében, egyesületeiben s társadalmában végzett.

A pancsovai felső leányiskola lelkes tanítónője a legfényesebb ideált tűzte ki feladatául: a tudomány és hazaszeretet hirdetését, a magyar nyelv és műveltség ápolását, a magyar eszme beplántálását a kezére bízott idegen ajkú jövő nemzedéknek vallás és nemzetiség különbsége nélkül, királyt és hazát szerető honleányok nevelését. Ezeknek az eszméknek ápolására szervezte testületével a leányiskolai *továbbképző tanfolyamot*, amely a Gromon Dezső Egyesület kebelében nyilt meg. Ez volt az *első szabad liceum* Pancsován. Általában ismeretes, hogy a Gromon Dezső Magyar Nyelvterjesztő Egyesületnek egyik vezető személye s az *egyesület ifjusági tanfolyamának* fő támasza volt.

Az 1884. évben testületével előadja a «Piros bugyeláris» népszínművet, majd 1886. évben a «Falu Rosszát». Ez nagy dolog volt akkor! Az idegen nem tekinti nagy érdemnek, de mi pancsovaiak tudjuk, hogy mit jelentett ez akkor, itt magyar szóval kiállani a nagy közönség elé. Az előadásnak óriási sikere volt és szép összeget juttatott a szegény tanulók felsegélyezésére. Az anyagi sikernél nagyobb az az erkölcsi siker, mely az előadás nyomában keletkezett. A magyar szó hatalmának, a magyar dal zengzetességének híre kelt. Becsülték már itt is a városban, ahol eddig csak gyűlölettel fogadtak mindent, ami magyar eszmét szolgált.

Így készült elő a talaj arra, hogy a magyar múzsa hivatásos munkásai is el mertek jönni Pancsovára, erősíteni a kapcsot az édes anyaországgal. 1891-ben végzett növendékeivel

működvelői előadással egybekötött zene-estélyt rendezett. Az eredmény nagyon fényes volt. Ennek jövedelméből, testületével egyetértve egy *ifjuságí olvasókör* megalakítását tervezte, mert sajnos, de tény, hogy az iskolát végzett növendékek közül némelyek a szülei házban elfelejtették a magyar nyelvet, amelyet buzgó tanítónőjük oly kitartó lelkesedéssel szerettetett meg velük.

Így tanított, nevelt lankadatlan szorgalommal, kitartással 1904-ig, amidőn egészségének érdekében ott hagyta annyira szeretett iskoláját és nyugdíjba vonult. Nyugdíjazásának hire megdöbbentette sok száz tanítványának szívét s hogy némiképen kimutassák iránta hálájukat, volt tanítványai ezüst babérkoszorúval ajándékozták meg szeretett tanítónőjüket. Midőn tanítványai hálájuk e szerény jelét átadták kedves tanítónőjüknek, e szavakkal fogadta azt: «Nagyon köszönöm kedvességüket, szívem mélyéből meg vagyok hatva figyelmükért, de miért ünnepelnek engem ilyen nagy fénnyel, hiszen ez a babér csak nagy hadvezérek homlokára való. Én csak magyar tanítónői kötelességemet teljesítettem.»

Ez a babérkoszorú összes jutalma 34 évi nehéz, kitartó, eredményes munkásságáért. Soha semmiféle jutalmat nem kapott páratlan működéséért. Mintha kormánya azt olyan természetesnek találta volna, hogy eljön a «Végekre» egy fiatal tanítónő, egész életét herkulesi munkában tölti el s midőn testben és lélekben kifáradva a hivatásából kidől, a nyugdíj utalványozásával megjutalmazta volna az érdemet! A hatóság részéről elmaradt elismerés helyett magával vitte a város közönségének osztatlan szeretetét és ragaszkodását.

De nem csak az iskolában dolgozott páratlan szorgalommal, hanem Pancsova egyik legtekintélyesebb egyesülete, az *Izraelita Nőegyesület* is neki köszönheti virágzását. Hogy ki volt Dúsné ebben az egyesületben, álljon itt minden dicséretnél fényesebb például az a tény, hogy midőn most eltávozott Pancsováról — Ujpestre, ahová a szülői kötelesség szólította, az izr. nőegyesület egy gyönyörű díszalbumban örökítette meg

emlékezetét, amelyben a következőképen búcsuzik el szeretett elnökétől: «A szenvedő embertársakon segíteni nemes és szent feladat. Örökké él, aki e célt szolgálja, mert kegyelet és hála őrizi emlékét. A hála árnyékként kiséri a jótevőt, nem marad el soha. Dús Gáborné szül. Neuhausz Matild úrnő Őnagysága, mint egyesületünk titkárja, majd elnöke, tiszteletbeli tagja és díszelnöke a különben is a gyermeknevelés terén töltött áldásban gazdag életének javarészét — 34 esztendőt — e szent célnak áldozta és ugyanannyi időn át működött egyesületünk élén. Eltávozott körünkből, fájdalommal nélkülözzük, de vele leszünk, emlékét a szeretet őrizi a mi lelkeinkben, a kegyelet és a hála azoknak szívében, kiknek könnyeit letörülte, szenvedéseit enyhítette és gondjait könnyítette. Isten áldása kisérje!»

Talán annak, aki nem ismeri a pancsovai viszonyokat, nem tűnik fel oly nagy erénynek Dúsné ezerfelé szétágazó tevékenysége, hiszen magától értetődőnek találja, hogy egy jó magyar nő nem is tehet másképen. Azonban a múltban Pancsovát úgy kell tekintenünk mintha egy Kinában vagy Közép-Afrikában letelepített város lett volna. Körülvéve mindenütt ellenséggel, gyülölködéssel a magyar hivatalnokok iránt, mert amit ezek nehéz munkájukkal, iszonyú fáradság után létrehoztak, azt a túlnyomó ellenséges érzelmű nemzetiségek elrontani igyekeztek.

Hála Istennek, ma Pancsován a magyar nemzeti ügy dolgában más időket élünk. A magyar eszme utat talált a szívekhez, a magyar szó varázsa diadalmaskodott a nemzetiségek konzervativizmusán. Ma már a Hortobágy sík vidékéről vagy a bérces Erdélyből ideérkező magyar turista nálunk is honját lelheti a hazában.

A kezdeményező és a legnagyobb kitartással végzett munkásság előtt meghajtjuk az elismerés zászlaját s nem csak közvetlen kartársai, hanem a város egész közönsége örökké szeretettel emlékeznek a népnevelés kitünő apostolára.

Pancsova. *Sárossy Károlyné.*

A FILOZÓFUSOK ÉS A NŐK.

Ha a filozófusok, gondolkodók, elmélkedők életét tekintjük, általában bizonyos visszahuzódó tartózkodást állapíthatunk meg a házasélettel s általában a nőkkel szemben, a mi egyes filozófusoknál valóságos ellenszenvben nyilatkozik, de annál ritkább a házas életet élő filozófus.

Mintha a filozófia és a házasélet össze nem egyeztethető volna. Mintha a filozófia tenné házasságot kerülőkké a gondolkodókat. Mintha az igazi gondolkodóhoz a magányos élet illenék. Ezek a gondolatok vesznek erőt rajtunk, mikor az emberi gondolkodás története alakjainak magánéletén végig pillantunk.

Az ókorban különben is egyoldalú volt *a nők kultusza* s ez *a szépség kultusza* volt. A női szépség előtt imádattal borult le az egész görög világ. Ismeretes kultuszuk a tenger habjaiból felmerülő Szépség istenasszonya, az Anadyomene kultusza. S feljegyezték, hogy Phryne a páratlan athéni szépség, mikor a görögök az Eleusiniákra és Poseidoniákra Athénbe sereglettek, az egész néptömeg előtt ledobta ruháját, haját kibontotta s a tengerbe lépett, mint Aphrodite papnője. Ezt a jelenetet örökítette meg Praxiteles knidoszi Venusza. A női báj, kellem örökszép faragott képe, tökéletesen tiszta, szemérmes tekintettel, tartással, a szépség kegyes, isteni mosolyával. Ez az arc Nietzsche aphoristikus mondása szerint a «szépség lassanható nyilával» szegzi le elménket. És a tömeg is ebben a szépség tiszta, isteni kultuszát látta.

Az ókor e naiv ideálja nem is volt alkalmas arra, hogy a komoly gondolkodókat, a filozófusokat a nő kultusza felé terelje.

És tényleg sokkal inkább idegenkednek tőle. Idegenkednek a házasélettől, idegenkednek a nőktől. A filozófia történetének első nagy alakja, miletoszi Thales, mikor édesanyja a házasságra ösztökéli, — «még korán van» — szavakkal felel s mikor hosszabb idő után ismétli édes anyja sürgetéseit, — «most már késő van» — szavakkal felel. Nőtlen maradt, mert nem akart gyermekeket, mert «szerette a gyermekeket». Demokritos, a «nevető filozófus» arra a kérdésre, hogy miért vett kis termetű nőt feleségül, azzal felelt, hogy a baj elviselhetőbb, ha kicsi. Ismeretes Sokrates és Xanthippe házasélete. Egész Athén nevetett az eseteken, amiket a perlekedő hitestárs előidézett. De Sokrates békével tűrt s még halálos óráján is a magasztalás és szeretet szavaival illette. De mintha nemcsak a zsörtölődő, zsémbes Xanthippéban volna a hiba. Mintha a filozófus élete alkalmatlan volna a házaséletre. Igazán ritka kivétel az ókorban Seneca, aki feleségét, Paulinát úgy szerette s a házasságról oly szép könyvet írt, amelyben ezt mondja: «Mi kellemesebb, mint a hitvessel szemben oly kedvesnek lenni, hogy ez által maga iránt lesz kedvesebb az ember.»

A középkor az «*aszkétizmus filozófiájának*» kora. S mégis érzik az egész filozófián a nőies kölcsönhatásnak hiánya. A vándorfilozófus, Theophrastas Paracelsus a görög költőre, Menanderre hivatkozik: «Jobb egy nőt eltemetni, mint megházasodni.» De később Hugo Grotius ugyancsak megbecsüli felesége szerelmét, aki fogságából egy könyves ládában mentette ki. (Spinoza Benedek is szives-örömest elvette volna a szép van den Eude Klára Máriát, tanára leányát, de a leány másnak adta kezét, aki neki egy arany nyakláncot ajándékozott. Locke, Leibniz, Voltaire, mind agglegény maradt, életüket is úgy rendezték be, hogy bilincs lett volna a házasság. De azért Locke szívesen járt az angol aristokrácia házaiba, Leibniz, a nagy egyetemes elme pedig előszeretettel fordult meg az udvarnál, Voltaire meg egy asszonnyal osztotta meg dicsőségét. Rousseau sokat köszönhet a nőknek, Warens asszonynak, Epinay asszonynak s Luxenburg tábornagynénak. Később mindamellett egy csárdásleányt

vett el, Levasseur Terézt. Kant pénzbeli okokból nem nősült. Később ugyan kisértésbe jött, de habozása mindig meghiúsította ilyen terveit. Félénk és visszahúzódó volt a nőkkel szemben. Pedig jó hatással voltak rá. Így mutatják a Knobloch kisasszonnyal és Herbert Máriával váltott levelei, a szellemes Kayserling grófnőről szóló megemlékezései s a házitanítóságról, mikor a misztikus jámbor von der Recke Elizával megismerkedett. Schopenhauer Arthur későbbi éveiben fanatikus megvetője volt a női nemnek s azt tartotta, hogy az igazi gondolkodóhoz a magányos élet illik. De azért mint fiatal emberre reá is tudtak hatni a nők. Mikor Jagemann színésznőt látta, azt mondotta: «Ezt a nőt elvettem volna.» Velencében is kisértésbe jött, de az illető nőnek jobban tetszett lord Byron, a ki mikor arra lovagolt, a nő önfeledten kiáltott fel: «Oh, il Inglese!» Nietzsche a házasokat «gyanusaknak» tekintette s azt vallotta, hogy aki megnősül, elveszti az élet érzékét. Már e felfogása is pathologikus elemeket mutat.

Időközben a német subjectiv idealistákkal nagy változás állott be a közfelfogásban. E subjectiv idealisták az *emberiség kultuszát* hirdették s vele természetesen az *eszményi nőkultuszt*. Megteremtik az esztétikát. Goethe az «*örök nőiséget*» *(das Ewig-Weibliche)* hirdeti, főleg Faust második részében. Az egész dráma befejező sorai, a híres *chorus mysticus:*

Minden, mi elmuló,
Csupán hasonlat,
A fel nem fogható
Életté olvad;
Mit le nem írhaték,
Itt létre kel,
Az örök nőiség,
Mi felemel.

E titokzatos igék, melyeket iparkodtunk híven fordítani, mutatják legjobban a Goethe-féle *örök nőies kultuszát* s ebben a kor *eszményi nőkultuszát*. Ezt hirdeti Schelling, Schleiermacher «Schlegel Lucindájáról irott bizalmas levelei»-ben *(Vertraute Briefe über Schlegel's Lucinde).*

A korszellem e változása a filozófusok magánéletén is meglátszik. Nagyobb a házasság szeretete, a nő kultusza. Schleiermacher Grunow Eleonóra iránt való szerelme után, aki szerencsétlen házaséletet élt egy berlini pappal, Willich Henriettát, egyik barátja fiatal özvegyét vette el, akit «nagyon szeretett» s akivel huszonhat évig a leggyöngédebb házaséletet élte. Fichte elveszi a nálánál idősebb Rahn Teréziát. Megénekli szerelmi költeményben, melynek minden ríme egy órájába került. Mikor beteg lett, megölelésével halálos infectiót olt magába a filozófus. Hegel negyvenéves korában elveszi Tucher Máriát. Rossz verseket ír hozzá. S a legnagyobb boldogságban él vele, míg filozófusunkat a kolera el nem ragadja első európai pusztítása alkalmával. Herbart angol feleségével szokott zongorázni s igen harmonikus családi életet élt. Krause, az örökös docens, már huszonegy éves korában elvette egy paszomántosnak leányát s boldog családi életet élt, tizennégy gyermeket nevelt fel. Schelling elvette Karolinát, Schlegel Ágost Vilmos elvált nejét, a «szellemek e mesterművét», ez «egyetlent», aki a romantikusok hölgykörében nagy szerepet vitt. Hat évi házasélet után meghalt. Akkor elvette Gotter Paulinát, Karolina anyai barátnőjét, aki kedves levelekben vigasztalta volt őt Karolina elvesztésén. Vele negyvenkét évig boldog házasságban élt. A misztikus filozófus Baader Ferenc elvett egy beteges grófnőt, ennek halála után Robel Máriát vette el.

Vannak természetesen e mellett szerencsétlen házasságok is. Comte-ot felesége viszi a bolondok házába, őt, akit sohasem szeretett.* Stirner, családi néven Schmidt Gáspár «Az egyedül való és tulajdona» című munka szerzője e munkáját is kedves Dähnhardt Máriájának ajánlja, aki felesége volt, de később Angliában, mikor életrajzi adatokat kértek tőle, hallani sem akart Stirnerről, akit sohasem szeretett, sohasem becsült. Kivé-

* Ez a szerencsétlen házasság elválásra is vezetett. De Comte ezért nem vetette meg a nőket, Clotilde de Veux iránti mélységes szerelme a nő istenítéséig viszi.

tel megint Stuart Mill boldog házas élete Taylor Máriával. Húsz évig volt vele előbb barátságban, mint másnak a feleségével. Teljes értelmi közösség volt köztük. «Áldása, becsülete volt életének» — mondja. — «Nagyobb, mint Carlyle a költésben, s nagyobb, mint ő a gondolkodásban.» Halála után sírja közelébe költözött s azt írja, hogy: «Emléke vallás nekem». Spencer, a nagy angol gondolkodó, a fejlődés elvén felépített synthetikus filozófia megalkotója mindig vonakodott a házasélettől, általában a nőktől is. Csak George Eliottal volt plátoni ismeretsége.

Látjuk tehát, hogy általában vonakodnak a filozófusok, a gondolkodók, elmélkedők a házasélettől s a nőktől. Látjuk, hogy a korszellem hatása e tekintetben is megérzik rajtuk: a görög szépség nőkultusz inkább elidegenítette őket a nőktől, a középkor vallásos filozófiája nem is ismerte a nőt, a subjectiv idealisták emberiség kultusza, a nő eszményi kultuszával, a Goethe-féle örök nőies kultuszával felkeltette bennük is a házasélet szeretetét, a nő kultuszát. Látjuk, hogy mily jótékonyan hatottak az egyes filozófusokra előkelő nő-ismeretségeik, viszont ennek hiánya az előbbi korokban sajnosan érezhető az elméletek tökéletlenségén is.* A női jellem kiegészítő kölcsönhatása csak jótékony volt ez irányban is mindig.** Hiába a férfi jellem csak a női jellemmel együtt, kölcsönhatásban ad teljes harmoniát természettől fogva. Ez a harmonia meglátszik a filozófiai, a kulturális alkotásokon is.

Budapest. *Dr. Pekár Károly.*

* A női jellem e kiegészítő kölcsönhatására a nevelésnél is rámutattam: *Az együttiskoláztatás kérdéséhez.* Nemzeti Nőnevelés, 1906.

** *Ostwald Nagy férfiak* (1909) című művében is kiemeli a nőnek, mint házastársnak, a kutató, gondolkodó férfit az élet gondjaitól megóvó anyai szerepét.

VIRÁGOS DÍSZEKRŐL.

Egy olyanfajta munkáról igyekszem leírni illuzióimat, amiben én magam is meglehetős kezdő laikus vagyok. Hogy miért épen ilyenről? A többek között már csak azért is, mert a fantázia és a szó sokszor épen olyankor szövi a legszebb ábrándokat, mikor még nem érezte a tevékenység közben, hogy mennyi nehézséggel kell küzdenie s mennyi reményét kell leszállítania, ha csak valamit is valóra akar váltani terveiből. Meg azután érzém már most is, hogy sok, nagyon sok segítségre volna szükségem, hogy sikerüljön az, amire gondolok!

Olyan díszekkel foglalkozom ugyanis, melyek préselt virágokból készülnek s melyek azért mégis megérdemelhetnék a virágos és a dísz elnevezést! Melyek gyönyörködtető és okuló munkát vihetnének be egész Magyarországon sok iskolába; szórakoztató, kedves időtöltést nyujthatnának száz meg száz jómódú családnak, asszonynak, leánynak; kenyeret adhatnának nem egy kenyérkeresőnek; kedves emléktárgyakkal népesíthetnének be kisebb bizalmas köröket és összejöveteleket, de emelhetnének nagyobb, közforgalmu emléktárgy-telepeket is; bevonulnának nyaraló-helyekre, fürdő-vidékekre és utazási pihenőkre s otthonosak volnának nyájas marasztaló, elárusító házakban. Melyek vihetnének ide is, oda is abból a gyengéd jóságos, derült érzésből, amit a virágok ébresztenek! Melyek megtehetnék mindezt, ha összefognának sokan, akik szeretik a virágot!

Hiszen a préselt virág kedvessége, szépsége annyira megsokszorozható; a virágpréselésnek oly sok lehet az öröme! —

Már maga az élővirág is szívhez szól; már ez is emeli a lélek harmóniáját, nyugalmát, csendes szeretetét! Már ennek a kicsi szépnek a nagyságában sem tudunk máskor azzal az igazi szelid örömmel gyönyörködni, mint mikor legalább is egy-egy kivételesen nyugalmas és ideális óránkban valami különös, meleg jóságban lágyulunk el! A préselt virágnál pedig a szeretetet még mélyíti a kegyelet! Itt megőrzünk, megóvunk az elmulástól valamit, ami elreppenő rövid életet szokott élni s itt széppel, kedvessel őrizünk a mi életünkből is olyat, amihez szívhezszóló vidéknek, jóleső tartózkodásnak, kellemes óráknak, jó érzéseknek sok enyhe, verőfényes emléke simul. Továbbá virágpréselés közben olyan közelről megismerkedhetünk a növényekkel; a természetnek oly sok apró, kifogyhatatlan, mindig ujabb meg ujabb szépségét láthatjuk meg! Virágpréselés közben úgy elcsodálkozhatunk rajta, hogy milyen sokat ad a természet, ha észrevesszük ajándékait; hogy sokszor egy-egy kis ágon is hány virág, lomb, egy-egy kis virágban is mennyi szebbnél-szebb sziromlevél, egy-egy sziromlevélen mennyi művészi vonal, szín, fény, mennyi világosabb és sötétebb, mennyi gondosan, változatosan, finoman árnyaló átmenet! Még ha nem magunk préselünk is, még a készen kapott préselt növényben is olyan az a kis része a nagy természetnek, mint egy megrögzített, hozzánk egész közelhozott parányi kis nyilt beszédes képecske, mely megszólal a mindenség sok bájos, szívetderítő csodáiról!

És azután tudjuk, hogy rajtlehet az ilyen virág virághoz illő, virágos hangulatokból fakadó, virágos érzéseket ébresztő tárgyakon. Rákerülhet képekre, rákerülhet keretekre arcképekhez, különböző lát- és tájképekhez, rákerülhet levélpapirosokra, üdvözlő- és asztalt díszítő kártyákra, könyvfedélre, könyvjegyzékre, mindenféle kis dobozra, asztalkára és még sok, sok mindenre, ami az ember friss örömeből, találékony díszítő kedvéből fakad azért, hogy megszépítse a környezetét, szépítse az életét! Igaz ugyan az az ellenvetés, hogy az ilyen dísz esetleg hamar lepereg, de ha kell, védőül szolgálhat ez ellen a tárgy és annak rendeltetése szerint egy kis bemélyesztés vagy eltartó

kiemelkedő szél vagy megfelelően beillesztett vékony üveglap vagy üvegszerűen átlátszó, egész síkban átfogó hártyapapir vagy más hasonló preparatum. Ez utóbbi szükség esetén még mosható is lehet és példának okáért celluloid tárgyra is alkalmazható s így elérhet olyan eszthetikai hatást, amit a könnyű tisztántartás is előmozdíthat. És ami így véd, az még sokszor szépít is vagy ragyogással vagy egy kevéssé sárgás, meleg tónussal, valamivel, ami a természet szétszórt napsugarainak a hatásából is visz bele egy keveset az emberi kéz munkájába! Ez még lehetőleg tompítja vagy gazdagítja is az átmeneteket; még finomítja, lágyítja is a vonalakat és a színeket! Az ilyen védőpapir jó szolgálatokat tehetne szétnyitható és összehajlítható, képeskönyvalakban, készült könnyen kezelhető herbariumoknál is. Az ilyen gyűjtemények boldog tulajdonosai nem panaszkodnának — mint Wagner könyvében a két «Kis tudósok» egyike — hogy nem tudják egyszerre áttekinteni a növényeiket s hogy külön-külön nem tudnak bennük igazán gyönyörködni! A hajlítható kapcsolat lehetne ezeken olyan is, ami később kerül az egyes lapok közé, akkor, amikor már van belőlük sok és úgy, hogy megengedje a buzgó gyűjtőknek a további kiegészítést is. Nagyon szép a könnyű átlátszó vagy áttetsző áthuzat még szövetből is selyem vagy selyemszerű alap fölé s vannak virágok, melyek átható fényüknél, mélyen ragyogó színüknél fogva alkalmasak ilyen anyagból készült tárgyakra is. És így volnának védhetők olyan egyes nagyobb levelek és virágok is, melyek a nagyságuknak teljesen megfelelő alapra ragasztva vagy a nagyobb alapból természethűen kivágva naturalisztikus rajzú himzéseknél is egyéb kézimunkáknál fontos szerepet játszanak, mert mintákul és jó tervezési anyagul szolgálhatnak, mert ideoda dobálhatóságuknál és sima felületüknél fogva a hatás és a térelrendezés kigusztálásánál jó segédeszközt nyujtanak s mert egyáltalában megvan az a jó tulajdonságuk, hogy egész karakterüknél, egész rajzuknál, színezésüknél fogva közelebb állnak a természethez, mint más minta s közelebb állnak a célul kitűzött művészi utánzathoz mint a természet.

S minden ilyen dísz vagy minta még így megvédve is gyorsan, könnyen készül még úgy is, ha — mint tanácsolják — egy-egy kis festés is igazít valamit az elhomályosult színeken. Még festéssel is mennyivel kevesebb munka ez, mint a teljes festés, rajz, himzés s mennyivel kevesebb művész-technikai ügyesség kell hozzá! A szem szoktatása a széphez természetben, művészetben; szoktatás a szép képekhez, vonalakhoz, rajzokhoz — ez a fő a művészi kiképzésben! A szép kiválasztása, a szép részletek szép összetevése — ez majdnem minden az alakító kivitelben! A hozzávaló anyag, eszközök pénzbeli értéke is lehet nagyon szerény, az összeállításra fordított munkaerő pedig a műélvezők egy kis jóakaratával és egy kis szépérzésével nagyon meglelheti a maga jutalmát.

Úgy tudom, hogy egy időben — néhány évtizeddel ezelőtt — nagyon elterjedt a préselt virágok díszítő alkalmazása Németországban s hogy egyáltalában ott volt a legelterjedtebb. Igen, de azóta mennyit fejlődött a minden célhoz alkalmazkodni tudó kertészet a minden anyag sajátságos jellegével számotvető iparművészet, a díszhez is már előre is illeszkedő ipar és a hű megőrzésben olyan nagy sikereket elért vegytan! S hol foghatnának mindezen művészetek és tudományok művelői és hívei jobban össze, mint épen Magyarországon, akkor, mikor valamifajta virágos díszek szépítéséről, élvezéséről és terjesztéséről van szó?! Tehetik ezt ebben az esetben minden egyébtől eltekintve már csak azért is, mert még a laikus is hamar észreveheti, hogy a préselt virágok a tisztán naturális kompoziciók mellett sok alkalmat adnak a speciálisabb magyaros, szimmetrikus ornamentek összeállítására melyeknek gazdagabbnál-gazdagabb változata alakulhat ki a páros levelekből, csillagos virágzatokból, szívalakú és sarlóalakú szirmokból stb.

Természetesen, amit eddig elmondtam, abból is látszik, hogy egyszerre nagyon sokfélére gondolok! Különböző fokú iskolák, különböző tárgyak népipar, házi-ipar, műipar — mindez s ezzel sok minden megfordul a fejemben minden különösebb rendszer és részletesebb kifejtés nélkül. De hiszen mindenekelőtt

épen azt szeretném, hogy egyrészt általános érdeklődést tudjak ébreszteni tárgyam iránt, másrészt hogy találkozzék az a pártfogó körök rokonszenvével és a dolgozni tudók művészi munkakedvével! Hogy megpróbálkozzék vele elsősorban minél több tanítónő, közülük is legelsősorban a rajztanítónők vagyis a rajz és a festés mesterei, sőt még talán náluk is inkább azok, akik hasonló műveltséggel bírnak, de kevésbbé elfoglaltak s anyagilag is könnyebben meg szabadabban mozognak! Itt a legjobb alkalom! Jön a tavasz, a nyár; lesz sok szép virág, lesz verőfény és lesz vakáczió is! — Hiszen igaz, hogy ha egyébben nem, egy-egy szeretettel írt, szeretettel küldött levél bevezetéséül élhet ezzel a kedves foglalkozással mindenki, de ahhoz, hogy az nagyobb dolgokban, nagyobb lendületet vegyen és több művészi gyönyörűséget szerezhessen, már sok és nagyon fejlett hozzáértés kell! Hiszen felülről lefelé, a sok jóból könnyebb kiválasztani a keveset, az egyszerűbbet, de a kevésben és az egyszerűben is a szépet!

Azután sokat tehetne egy-egy egyesület, egy-egy iskola vagy önképzőkör, egy-egy megfelelő tanfolyam vagy szűnidei telep is, sokat tehetnének több vidéken, hogy lehetőleg mielőbb Magyarország egész növényvilága képviselve legyen ebben a munkában! Annak idején egy-egy híradás a Nőnevelésben vagy valami más megfelelő lapban; egy-egy kisebb-nagyobb gyűjtemény összeállítása és bemutatása vagy kiállítása; egy-egy részletesebb préselési útmutató megírása vagy megszerkesztése nagyon előmozdíthatná főleg a magyar ipar érdekéből azt, hogy egyesek munkája ne legyen elszigetelt és hogy a tanulságos, lelkesítő kölcsönhatás ne maradjon el még a műkedvelő munkánál sem, mely pedig természeténél fogva hamar visszahúzódott. Jó hatással volna talán az is, ha valami úton-módon létesülnének olyan vállalatok, ahonnét azok, akik szívesebben foglalkoznak csak összeállítással, kapnának kész préselt virágokat! Nem kevésbbé természetes az sem, hogy a művészi fellendülés tekintetében az effajta munkánál is nagy szerepük lehet a vázlatszerű részletkompozicióknak vagy a meghatározott

tárgyra nem alkalmazott impresszionista tanulmányoknak egyes színekről, egyes virágokról stb.*

Én itt még csak befejezésül néhány apróbb, részben eltanult, részben kitapasztalt technikai fogásra szeretném felhívni a figyelmet, olyanokra, melyek a rendes természetrajzi növénygyűjtéstől kissé eltérnek. Ezeknek és ilyeneknek a nem ismerése ugyanis könnyen ronthatja a kivitel sikerét és megakasztathatja a művészi lendületet, míg ellenben az elsajátításuk további munkában még több hasonló ismeretre is rávezethet.

Kezdem mindjárt azon, hogy már a virág kiválasztásánál is tekintetbe jöhet annak nemcsak az élő szépsége és nemcsak ez maga, hanem az is, hogy préselésre szép-e meg színtartó-e. Például tudjuk, hogy a szépen hajló vonalak és a finom, aprózó rajz rendesen azért alkalmasabb ilyen célra, mert különben könnyen megtörténhetik, hogy a száradással és a kis, egyes részlet kiválasztásával bizonyos merevség és száraz egyhangúság áll elő, mely kedvünket szegi. Azután úgy veszem észre, hogy a napos helyen nőtt és kevés felesleges nedvességet tartalmazó virágok színtartóbbak, már pedig a színváltozás ritkán kedvező s ha kedvező is, eddig még az én tudtommal előre kiszámíthatatlan s folyton kísérletezést és véletlentől függő kiselejtezést kívánva, csaknem hiába fogyasztja jobb sorsra érdemes türelmünket. Meg azért is jók még a nem nagyon nedves virágok, mert kevesebb átrakást, sőt esetleg az első esztétikai igazítás után — mely néhány óra múlva is bekövetkezhetik — semmi megbolygatást sem kívánnak s így nem törődnek, zsugorodnak, nem málnak és hullanak szét olyan könnyen a legkisebb ügyetlenkedésre. Természetesen emellett kell arra is ügyelnünk, hogy a szárazságuk ne legyen túlnagy, hogy azért legyen olyan szép fényük, mint amilyen van teszem azt a vékony muskátliszirmoknak vagy az apró bimbóknak és

* Első tájékozásra van egy egyszerű kis kollekció a Magyar Úrinők Egyesületének Múzeum-körút 6. sz. alatti irodájában, mely ott megtekinthető az elnökség szívességéből minden hétköznap d. u. 4—6-ig.

a friss, kicsiny, vékony, hártyás tavaszi leveleknek. Ez utóbbiak sokszor egyáltalában sokkal helyesebbek, mint a teljes nagyságúak és kisebb tárgyakra jobban is használhatók. Valami olyan szokatlanul kedves képet adnak a jól ismert nagynak e gyengédebb, élethű miniatür-rajzaival, hogy szinte szeretettel pihen meg rajtuk a tekintetünk!

Már a kiválasztásnál is, de azután főleg a préseléshez való előkészítésnél nagyon fontos az is, hogy a virág ne csak a nagy, szinte erőszakos nyomásra, hanem lehetőleg már előre, mintegy magától megadja a préseléshez szükséges síma — noha azért nem szegletes vonalakból álló — felületet. Ehhez sokat hozzásegíthet nemcsak egy kis ritkítás a virágzatoknál és az összetett leveleknél, hanem a fodros leveleknél, összehajtás vagy szétvágás a középső ér mentén; a tölcséralakú, ajakos és más hasonló csukott virágoknál pedig — akkor, ha az összehajtással veszítenek, sőt elmosódnak a szép árnyalatok — vagy a felesleges félnek a levágása, vagy akár hosszú merőleges, akár alsó vízszintes vonással óvatos szétvágás és szétterítés. Mindez még gazdagíthatja is a természetet új színekkel és új vonalakkal! Vannak levelek, melyeknek a két fele különböző árnyalatú s melyek a nem egészen szimmetrikus összehajtással nagyon nyernek festőiségben; vannak virágok, melyek belülről és a szár felé sokkal ragyogóbbak. Azon, hogy a símasággal ne járjon együtt valami csunya szétfeszítettség, segíthet egy olyan kis föl-lehajtás, el- és visszahajtás, meghajlítás vagy a szélen egy-egy parányi kis felhasítással eszközölt kerekítés, ami nem akadályozza a préselés sikerét azzal, hogy egész rétegek helytelenül borulnak egymásra. Ahol pedig kár nélkül el nem távolítható kiemelkedő részek vannak, ott jó egy-egy kis összehajtogatott itatóspapiros-csomóval alátölteni vagy feltölteni a hézagokat. Ha eltaláljuk itt is az igazítást és a védelmet, akkor olyan kevésnek olyan nagy lehet a hatása, hogy magunk is elcsodálkozunk rajta!

Különösen teljes virágoknál — ú. m. szegfűk, kerti rózsák, mályvák, pünkösdi rózsák, gránátvirágok — sokat nyer a leg-

több példány azzal, ha szétszedjük egészen és az egyes részeit külön-külön préseljük le, sőt ezek közül a legtöbb le sem préselhető máskép. Főleg ilyeneknek az összeállításánál szerepelhetnek azután a természetes és a stilizált kompoziciók legkülönbözőbb fajtái s leginkább itt van nagyon szabad tere a fantáziánknak! Itt a virágdekoráció mással is nagyon jól összeegyeztethető; p. o. sok szép vonal, rajz húzható a virágok közé arany- vagy ezüstfestékbe, de különböző színű tintába is mártott tollal, mindez esetleg némikép a régi kódexek cirádáinak a stílusában! Csakhogy itt igazán nagyon kell vigyáznunk arra, hogy csak akkor mozdítsuk meg virágainkat az itatósban, ha már nem zsugorodnak. Azután ebben a kivételes esetben a felragasztásnál ne külön itatóson nedvesítsük meg a ragasztóval a virág visszáját, mert így átemelésnél tönkremegy, hanem a jól megjelölt helyét kenjük be már magán a rendeltetési alapján és oda olyan szárazan meg olyan biztosan helyezzük rá, hogy ott ne kelljen rajta többet igazítani. Talán itt kell leggondosabbaknak lennünk, mert nem igen érhet bennünket nagyobb kellemetlenség, mintha az eddig jól megőrzött virágunk hasznavehetetlenné válik akkor, mikor már jól elhelyeztük és nagyon gyönyörködtünk benne!

Ami egyáltalában a felragasztás módjait illeti, ragasztószerül és eszközül én is vékony kleisztert használok ecsettel; a virág felemelésére és átrakására meg hegyes, de kiszélesedő s nem éles és nem új, tehát nem csúszós acélkést alkalmazok, olyat, amelyen jól megmarad a virág addig, amíg eljutok vele épen az előre megjelölt rendeltetési helye fölé, afölé, ahová óvatosan rátehetem. Ilyen kleiszterrel ilyen kezelés mellett a csak préselt, de nem agyonpréselt, a csak száraz, de nem kiszárított növény jól tapad — s mintha jól konzerválódnek is. Persze vegytani szempontból leginkább ez a probléma még sok kérdést rejt magában!

Annyi bizonyos, hogy tapadni tapad így a növény s ezért pontosnak kell lennie annak a jelzésnek, mely már előre meghatározza a helyét! Ez tudvalevőleg alapos kigusztálás, gondos

elrakás és végleges helyreigazítás után a legfontosabb pontoknak egészen a szélén célszerűen történik egy kis vékony karcolással. Ez a karcolás elhomályosodik arra is, ha a benedvesített virág alá kerül, ha meg ugyanilyen jelek után szemmérték szerint magát az alapot kenjük be, akkor eltűnik, mihelyt a díszt rányomó és a felesleges kleisztert felszívó itatóspapirt rátesszük s rajta simogatjuk, esetleg változtatjuk addig, amíg az első tisztánmaradtra valami kisebb-nagyobb biztosítékot tehetünk és ezzel a végső megerősítést megadhatjuk.

Szerintem ezek a technikai fogások a legfőbb megfigyelni valók. Persze ezek mellett akad még sok egyéb és mindez írásból s még hozzá kisegítő rajz nélkül nehezebben érthető, mint gyakorlatból. Meg munka közben esetleg az érzések és a tervek is jobban szívhez szólhatnak a siker örömére vagy a javítás útjának a láttára, mint szóból. De bár készülnének azért akár ezeknek az alapján, akár máskép szebbnél-szebb ilyen tárgyak, bár fejlődnék valahogyan ebből a foglalkozásból kedves iparág mindnyájunk örömére! Bár gazdagodnék meg ezzel is mind nagyobb körben, iskolában és iskolán kívül a művészi munkák száma, melyekben oly sok különböző egyéniség keres mást és mást, mindegyik a saját természetének, tehetségének, tanultságának megfelelőt!

Budapest. *Schmidt Mária.*

A POLGÁRI LEÁNYISKOLÁK 1909-BEN.

Az iskolai értesítő feladata pontos, világos képet adni az iskola tanítói, nevelői működéséről, a tanulók haladásáról, magaviseletéről, az iskola egészségi viszonyairól, az épület állapotáról, célszerűségéről, felszereléséről. Fel kell sorolnia azokat a körülményeket, melyek az iskolát a kitűzött cél elérésében gátolták, terjeszkedjék ki azokra, melyek az iskolát minden munkájában segíthetnék, törekvéseiben támogathatnák. Van tehát minden értesítő számára bő anyag, de viszont maga a dolog lényege pontosan körülvonalazza mindazt, minek az értesítőben lenni kell és szabad. Amint elhibázott az az értesítő, melynek adatai felületes, hézagos összeállításra vallanak, éppen olyan hibája az értesítőnek az a fölösleges összehordott aprólékosság, mely annyi értesítőt terhel. Az értesítő, bármilyen irányú legyen is, mindig hű képét mutatja az iskolában uralkodó szellemnek, őszinte tükre az iskolában végzett munkának s így egyúttal önkénytelenül legerősebb kritikusa iskolájának. Különösen nem méltó az értesítőhez az a sajnos számos vidéki értesítőt jellemző túlságosan alázatos hang, mellyel felsőbb hatóságaik «kifogyhatatlan kegyéről», «nagylelkű intézkedéseiről», «önzetlen, nemes emberbaráti szeretettől áthatott intézkedéseiről» szól. Az érdemnek szívesen adózik minden igazságos ember, de az ilyen lefokozott alázatosságra a lelkiismeretesen, becsületesen végzett munkának igazán nincsen szüksége. Épp ilyen fölösleges a sok értesítőben dívó feltüntetése annak, hogy melyik tanárnak mennyi fizetése van, hány órát milyen okból mulasztott. Ez tartozik az igazgatóra és tantestületre, de nem tartozik a

szülőkre, a tanulókat meg éppen nem érdekli, hogy «N. N. mulasztott betegség és vonatkésés miatt 18 órát». Az a tény, hogy némely iskola hónapokon át szakszerű helyettesítés nélkül marad, nemcsak az illető köröket érdekelhetné, hanem magában véve is sokat megmagyaráz. Teljesen érthetetlen az az eljárás, hogy van értesítő, mely az igazgatói iroda iktatókönyvének évi kivonatát közli. Erre már igazán nincsen szükség, az illető hatóság sem ezen az úton szokott meggyőződni az igazgatói iroda vezetéséről, a közönséget pedig ugyancsak nem érdekelheti. Nem az értesítőbe való az a sok kirándulásról vagy utazásról szóló leírás, melyet egy-egy jobb tanuló írt, mely az önképzőkörben igen jól megfelelhetett, de az értesítő színvonalát éppen nem emeli.

Az értesítők cikkei is igen különböző színvonalon állanak. Elsőrendű, komoly értékű, gyakorlati pedagógusok szívhez és észhez szóló szavai, irodalmi beccsel bíró tanulmányok, értékes kultúrképek mellett gyenge, sekély, elcsépelt dolog akad elég. Ha van az értesítő számára jó cikk, mindig helyet fog neki szorítani az igazgató. Okos, jó gondolatok néha széleskörű visszhangra találnak, de ha egyik-másik évben éppen nem lenne alkalmas cikk, inkább ne is vegyen fel az értesítő, csak a köznapiságtól, értéktelen munkálatoktól tartózkodjék. Épp ezért örömmel fordulunk a túlnyomólag jó, tartalmas cikkek felé. Lehetetlen elsorolni az iskoláknak csak kiválóbb cikkeit is, különben sem álltak rendelkezésemre az összes értesítők, de mégis szeretnék felemlíteni egyetmást, mi arra különösen érdemes.

Istvánffy Gyula miskolczi igazgató «A régi magyarokról» írt cikke nagy tárgyszeretetről és írójának hisztorikus érzékéről tanuskodik. Brand Vilma az új német-angol internátusokban szerzett tapasztalatait rendkívül érdekesen írja le. A győri értesítőben dr. Dorner Béla az idegesség vonatkozásairól az iskolai életre és a gyermek lelkületére értekezik. A nagybecskereki polg. isk. igazgatója, Metzinger Karolin a feminizmus kérdésének megoldását a helyes irányú nőnevelésben keresi, «dolgozni

kell a nőt tanítani, de fejlesszék benne a családi érzést, háziasságot, vallásosságot, a családi tűzhely, házimunka ne legyen előtte ellenszenves.» Bátran kimondja, hogy a politikai küzdelmekben való részvétel nem nőknek való.

Lamann György a budapesti ref. iskola értesítőjében igen szépen szól a sajnos újabb időben mindinkább elhanyagolt kedély- és szívképzésről. Hatvan éves fennállásának csendes, benső munkájáról emlékszik meg az egri angolkisasszonyok leánynevelő-intézete; 1852-ben kezdte meg működését 2 osztállyal, ma 18 osztállyal dolgozik. Fejlődésének története különösen Katinszky Gyula prépost-kanonok nevéhez fűződik. Tatay Janka a budapesti aréna-úti iskola értesítőjében a tanulók pályaválasztásáról értekezik. Vásárhelyi Géza a zsámbéki kastély történetét vázolja, mely ma a róm. kath. polg. iskolának hajléka. A kastély története a XII. századig ér, és viharedzett falai régente bizony más célt szolgáltak, mintsemhogy serdülő leánykákat fogadjanak oltalmukba. Balogh Józsefné a madarak és fák napjáról épp oly kedvesen és bájosan emlékszik meg, mint Kiss Endréné hasonló tárgyú cikkében. Adorján Ferencné a nyiregyházi iskola értesítőjében a torna és sport fontosságát fejtegeti. Igen helyes a budapesti I. ker. fehérvári-úti iskolai értesítő ama rövid tájékoztatója, mely a leányiskolák szervezetét ismerteti. Szeged 40 évi, Ujpest 25 évi fennállásáról emlékszik meg. A budapesti II. ker. iskola Kozma Gyula igazgató huszonöt éves jubileumát ülte meg nagyobb szabású ünnepély keretében. Göcz József emlékének a budapesti III. ker. polgári leányiskola, dr. Hámos Péternek a lévai, báró Stummer iskolagondnoknak a nagytapolcsányi, Solymossy Endre képviselőnek a székelyudvarhelyi, Tanos László igazgatónak a budapesti aréna-úti értesítő áldoz a nagyrabecsülés, az elismerés meleg hangján.

Sok cikk foglalkozik az új tantervvel, sok jót várnak tőle, erősen dícsérik, holott ugyancsak be kell várni, hogy bebizonyul-e annak életrevalósága, célszerűsége.

Az előző kormány miniszteri jelentése alapján a polgári leányiskolák száma 3-mal szaporodott, Orsován, Törökbecsén

és Túrkevén új iskolákat állítottak, állami kezelésbe ment át a salgótarjáni, az ipolysági és szegedi leányiskola. Államsegély tette lehetővé a székelykeresztúri községi leányiskola felállítását. A statisztikai adatok nyomán megtudjuk, hogy 275 polgári leányiskolája van az országnak, ezekbe 41 ezer leánytanuló jár. Általános kitünő vagy jeles előmenetelű volt 40% (a fiúiskolákban (15%), egy vagy több tárgyból bukott 9·6% leány (a fiúiskolákban 21%).

A polgári iskola népszerűségének legjobb bizonyítéka a tanulók számának folytonos emelkedése. Azok az iskolák, hol a tanulók száma apadt az előző évhez képest, elenyésző csekély számmal vannak, sőt itt is néha lokális okokban lelik magyarázatukat. Apadt a tanulók száma pl. Belényesen (8-cal), Szegeden (4-gyel), Déván (16-tal), viszont gyarapodott Szekszárdon, Székelyudvarhelyen, Beregszászon, Győrött, Óbecsén, Komáromban, Iglón, Nagykikindán stb. Feltünő sok a tanulók száma Szombathelyen: 401, hol, mindamellett, hogy az első osztályban 64—68 tanuló volt, mégis harminc tanuló kiszorult az iskolából. Népes iskola a kecskeméti 341, az ujvidéki 327, a brassói 292, a miskolczi 300 növendékkel. Sok helyen párhuzamos osztályt nyitottak, pl. Czegléden, Nyiregyházán, Ujpesten, hol különben 757 tanuló van. Rohamosan fejlődnek a fővárosi iskolák. Ha a legnagyobb elismeréssel kell is lennünk a fővárosnak kulturális téren hozott áldozataival szemben, mégsem zárkózhatunk el attól a benyomástól, hogy ezek a rengeteg nagy kaszárnyaszerű épületek, melyekben 300—813-ra megy a tanulók száma, az egészség követelményeinek nem felelhetnek meg, bármilyen szép is az épület, mintaszerű a berendezés. Ismerve a fővárosi viszonyokat, a járványok, vörheny, kanyaró nyomában járó számos kitiltást, 800 gyermeknek egy épületben való összpontosítása nem nevezhető higiénikus eljárásnak. Kisebb, talán egyszerűbb, de több iskola bizonyára egészségesebb viszonyok megteremtését szolgálná. Az egészségi szemponton kívül az iskola nevelési feladata is rendkívül meg van nehezítve ott, hol 2—3 vándorosztálya van az iskolának.

Amilyen örvendetes a tanulók számának emelkedése, olyan elszomorító az a körülmény, hogy sok iskola fejlődésének útját állja az épület meg nem felelő volta, mely néha a legegyszerűbb követelményeknek sem felel meg. Van iskola, melynek értesítőiben évről-évre felszólalnak a tarthatatlan állapottal szemben, gondnokságot, miniszteriumot ostromolnak, de kérésük mindeddig meghallgatásra nem talált. Sok helyen nincsen kézimunkaterem, rajz-, zene-, tornaterem, nincsenek szertárak, sőt olyan iskola is van, hol a kézimunkatanfolyam növendékei felváltva dolgoznak, mert nincsen megfelelő helyiségük. Így nagy a panasz Kaposvárott, Beszterczén helyszüke miatt nem léphet életbe a kézimunkatanfolyam, Óbecsén a min. iskolalátogató is az új épület emelését sürgeti. Czegléden, Déván, Nagyenyeden az elemi iskolát kellene a közös épületből kitelepíteni, hogy a polgári iskola fejlődési feltételei kielégítést nyerhetnének. Ezekkel szemben szívesen hallunk arról, hogy Nagyszöllősön, Dobsinán, Belényesen, Nagybányán, Zsámbékon pompás új épületbe költöztek, teljesen modern felszereléssel és kényelemmel. Nagybecskereken is új szárnyat építettek, második épületet kapnak Szegeden. Haladás tehát szépen konstatálható, de hány város van még, hol sürgős szükség lenne polg. leányiskola felállítására, pl. Segesvár Nagyküküllőmegye egyetlen polg. leányiskolája. Budapesten pedig a VI—VII. kerületben 1—2 év lefolyása alatt okvetlenül kell új iskolát állítani.

Amilyen nagy a különbség az egyes iskolaépületek között, annyira elüt a felszerelésük is. Sok iskola, elsősorban a fővárosiak, de szép számmal vidékiek is, felszerelése gondos összeállításra, szorgalmas gyüjtésre és az iskolafenntartó bőkezűségére vall. A fizikai, vegytani, természetrajzi szertárak felszerelése és gyüjteményei igen sok helyen majdnem tökéletesek, a térképállomány arányban áll az osztályok számával, szemléltető képekről mind a földrajz, mind a történelem számára gondoskodva van, vetítőgépeket használnak, sőt pénzgyüjteményt is tudtak összegyüjteni. Viszont sok a vidéki iskola, hol nem tudnak tornászni, mert a tornaterem nincsen felszerelve, másutt nincsen

zongora, varrógép, mindkettőt az iskolai hangverseny bevételéből akarják beszerezni, sőt itt-ott ebből be is szerezték. A dobsinai iskolának 371 darab kitömött és preparált állata van a lepke- és rovargyüjteményen kívül, van pénz- és éremgyüjteménye is. Jó gondolat volt Ugocsán olyan szekrény felállítása, melyben a megyében található állatfajok, növények és ásványok vannak összegyüjtve.

A tanári könyvtárak is elütő felszerelést mutatnak, némelyik úgyszólván gazdag, másikban a hiány az, ami feltünő. A győri tanári könyvtárnak sok jó folyóirata van, a dévai 963 kötetből áll, Kecskeméten 1079 kötetet tesz, Orsován különösen szakkönyvekben gazdag.

Az ifjúsági könyvtárakban is nagy a különbség, kitünően kiválogatott ifjusági könyvtár van Miskolczon, gazdag a kecskeméti 2038 kötettel, Dobsinán az ifjúsági mellett van népkönyvtár is, összesen 3519 kötettel. Hasonló a budapesti Aréna-úton a volt növendékek szövetkezete, mely a könyvtárt használja. Belényesen rendszeresen beszámolnak az olvasottakról. Sok gondot fordít a budapesti Csokonay-utcai iskola az ifjúsági könyvek kiválogatására, hol minden beszerzendő művet a konferencián megbeszélnek.

Sok helyen az osztályfőnök kezeli a könyvtárt, feltünően sokat olvasnak Nagybányán, hol 18 mű esik egy tanulóra. Több helyen a kézimunkatanfolyam is használja az ifjúsági könyvtárt. Van azonban iskola, amelyik az ifjúsági művek megválogatásában nem elég óvatos, sok a silány, mélyebb tartalom nélküli könyv. Gyakran nem tudják megítélni, mi való 10—14 éves leánykáknak, még mindig akad iskola, hol Jókai összes műveit adják a serdülő lányok kezébe, holott ezekben is válogatni kell. (Folytatjuk.)

Budapest. *Relkovič Mita.*

NŐNEVELÉSI SZEMLE.

Az Erzsébet Nőiskola tisztelgése gróf Zichy Jánosnál, a vallás- és közoktatásügyi miniszternél április 7-én ment végbe. Az *Erzsébet Nőiskola* polgári iskolai tanítónőképző-intézetének és gyakorló felsőbb leányiskolájának tanári testületét a kettős intézet igazgatója, Lázárné Kasztner Janka vezette. Üdvözlő beszédében kifejezve a testület tiszteletét és bizalmát a miniszter iránt, rámutatott az intézet közel 40 éves multjára, mely idő óta az intézet polgári és felsőbb leányiskolai tanítónőket és igazgatókat nevelt és nevel ma is a nemzetnek. Kiemelte továbbá, hogy az intézet minden tagja lelkesedéssel szenteli munkásságát a nőnevelés szolgálatára, s boldog, hogy most már az intézet legfőbb felettes hatósága is kifejezésre juttatta az intézet főiskolai jellegét. Mivel a végleges szervezésre a gondviselés a minisztert jelölte ki, kéri őt az igazgató, hogy méltassa az intézetet magas figyelmére, remélvén, hogy a miniszter, ki a magyar kultúra fejlesztését írta zászlójára, értékelni fogja az intézetnek a kultúra javára végzett szerény munkálkodását. Igéri végre, az igazgató, hogy a testület készséges és hű munkása kíván lenni a miniszter nemes eszméinek, melynek megvalósítására erőt kíván a miniszternek s kívánja, hogy munkáját az Isten áldása kisérje. A miniszter a legszivesebb szavakkal viszonozta az igazgató üdvözlését, s miközben megigérte, hogy az intézet munkásságát kötelességéből és igaz érdeklődéséből kifolyólag is figyelemmel fogja kisérni, azokat az emlékezetes szavakat mondta, melyeket már más helyen közöltünk, hogy a *leánynevelést még fontosabbnak tartja a nemzeti kultúrára nézve, mint a fiúk nevelését.* Ez a kijelentés miniszteri programmként hangoztatva, záloga leánynevelésünk jövő fejlődésének, felvirágoztatásának s így nekünk a nőnevelés munkásainak a legnagyobb okunk van a miniszter munkássága elé reménnyel és bizalommal tekinteni és őt kormányzói tiszte elfoglalása alkalmából egész lélekkel üdvözölni.

*

A «Mikszáth-ünnep». A «Mikszáth-jubileum végrehajtó bizottságának» nőtagjai nagyszabású ünnep rendezésében fáradoznak: egy irodalmi este keretében Mikszáth «*Jó palócok*» című művének főalakjait akarják színpadon élőképekben bemutatni. Az eszmét a «hölgybizottság» egyik korábbi ülésén Csiky Kálmánné vetette fel s a hölgybizottság azt magáévá tevén, módokról gondoskodott annak keresztülvitelére. A hölgybizottság élén Rudnay Józsefnéval és Zsilinszky Mihálynéval felkérte és megnyerte Herczeg Ferencet az ünnep irodalmi részének megalkotására, aki Mikszáthot és a «Jó palócok»-at

összefoglaló felolvasásban bemutatja, miközben az alakokat részben vetített, részben élőképek varázsolják a hallgatóság szemei elé. A «Néhai bárány», «A bágyi csoda», «A gozoni szűz Mária», «Szüts Pali szerencséje», a «Kaszavásár» és más kedves és jellemző történetkéket jelenítenek meg, részben működvelő urak és hölgyek, részben jeles színművészek élőképekben, illetve páros jelenetek előadásával. Lampérth Géza költeményt ír ez alkalomra, Szávay Gyula pedig «Mikszáthfalva» címmel egy végtelen kedves kis színdarabot, melyet Szerémy, Horváth Jenő, Acél Ilona művészek mutatnak be. Jeszenszkyné Náday Ilonka énekművészetével emeli az est fényét. A Mikszáth nevéhez és a magyar nők szerető hódolatához métlónak igérkező fényes estét az Urániában fogják rendezni, annak kereteiből azonban az iránta megnyilvánuló nagy érdeklődés következtében annyira kinőtt, hogy két estén át fogják azt április havában megtartani. A rendezés sikeréhez nagyban hozzájárult az, hogy a «Mikszáth-bizottság» a Művészet és Művelődés nőegyesületet kérte fel az *élőképek* rendezésére. Ez egyesület elnökei *Gráz Albertné* és Kuthyné báró Huszár Ilona a legnagyobb készséggel csatlakoztak a mozgalomhoz és megtették az előmunkálatokat, felszólítván az élőképekben szereplő hölgyeket és urakat a közreműködésre és gróf Teleki Gézát a rendezés vezetésére. Majd mikor ők elutazásuk miatt akadályozva voltak a munkában, a M. M. egyesület elnökei Hrabovszky Julia és Zempléni Gyuláné folytatták az előkészületeket, melyek ma már a legszebb reményekre jogosítanak. Az előadásra a jegyeket az Uránia pénztáránál lehet váltani, s minden az ünnepre vonatkozó kérdéssel Zsilinszky Mihályné úrnőhöz (Sándor-utca 30. sz.) lehet fordulni.

*

A Nők Nemzetközi Szövetsége Torontóban 1909-ben tartott közgyűlést. E közgyűlés határozatait most tudatták köriratban a Szövetség kötelékébe tartozó nemzeti szövetségekkel. A köriratban 28 pontban vannak a határozatok csoportosítva; közöttük sok csupán a J. W. C. munkarendjére vonatkozik, sok azonban fontos elvi kijelentéseket foglal magában, melyekre egy 7 nyomott lapra terjedő egyidejűleg megküldött körlevélben Lady Aberdeen, a J. W. C. elnöke külön is felhívja a Szövetség kötelékébe tartozó «Nemzeti Szövetségek» figyelmét, A legnagyobb nyomatékkal ajánlja ugyanis Lady Aberdeen a Nemzeti Szövetségek figyelmébe: I. A nők polgári és szavazatjogi bizottságának azt a kérelmét, hogy a Nemzeti Szövetségek gyűjtsék össze hazájukban a nőkre vonatkozó törvényeket s mutassák be azokat a nemzetközi bizottságnak. Ezeknek a törvényeknek, amennyiben bizonyítják, hogy a mai államok a nő és férfi jogát a nő kárára — nem egyenlően szabják meg, a leghatásosabb argumentumokat fogják szolgáltatni a nők szavazatjogának kivívásánál. A II. fontos tétel, melyet Lady Aberdeen a közgyűlési határozatok sorából kiemel: az egyenlő erkölcsöket és leánykereskedés megszüntetését sürgető bizottság határozata. Sürgősen kéri ez a bizottság, hogy *a)* a leánykereskedés meggátlására vonatkozó intézkedésekről a nemzeti szövetségek értesítsék a nemzetközi bizottságot; *b)* minden nemzeti szövetség támogassa a hazájában érvényben levő ilyen sza-

bályzatok, intézmények érvényesülését, *c)* ahol ilyen intézkedések nincsenek, vagy azok nem kielégítők, sürgessék a nemzeti szövetségek az idevonatkozó törvények alkotását. A III. fontos határozatképen kiemeli a békemozgalom támogatását, illetve ajánlja a szövetségek figyelmébe a «Béke és választott bírósági bizottság» kérését. Eszerint törekedjék minden nemzeti szövetség arra, hogy hazája iskoláiban a történelem tanítására olyan vezérkönyveket és olvasókönyveket használjanak, melyek a történeti eseményeket részrehajlatlanúl tanítják. Törekedjenek a szövetségek továbbá élénk érdeklődést kelteni a nemzetközi versengések békés elintézésének modern módjai iránt. Figyelmeztet Lady Aberdeen IV-szer arra, hogy három új bizottság keletkezett, nevezetesen a «közegészségügyi», «nevelésügyi» és «kivándorlási» bizottság, s kéri a nemzeti szövetségeket, hogy e bizottságok munkakörét felkarolják, azokba delegátusokat küldjenek. s tartsák ébren e kérdések iránt hazájukban az érdeklődést. Miután V-ször a gyermekvédelem kérdését ajánlja a nemzeti szövetségek munkaszeretetébe, mint amivel a legközelebbi 1914-ben Rómában tartandó nagygyűlés leginkább foglalkozni fog: meleg szavakkal köszöni meg Lady Aberdeen, hogy a Nők Nemzetközi Szövetségének elnökévé a következő öt éves ciklusra megint őt választották meg a torontoi közgyűlésen, lelkesen buzdítja a szövetséghez tartozó egyesületeknek a nők, a gyermekek, és általában az emberiség javát célzó közös munkásság kifejtésére.

*

A M. N. Sz. Béke és Választottbírósági szakosztálya március 24-én tartotta rendes havi ülését elnökének *Zipernowszky Károlyának* lakásán. Az ülés, mint rendesen emelkedett hangulatban folyt le, s a tagok lelkében újból megerősítette a béke eszme kultuszára serkentő érzelmeket. Ünnepi, csaknem áhitatos hangulatot ébresztett a szakosztály elnöke következő megnyitó beszéde:

«Ma nagycsütörtök van, és talán rosz néven veszitek kedves társaim éppen ezen a nagy napon hívtalak össze benneteket, amikor az egész világ ünnepel. De — kérdem tőletek, ünnepelhetnénk-e méltóbban az Ő emlékét, ki az emberiségért halt meg s kit a Béke Fejedelmének nevezünk, mintha az Ő országát igyekszünk a földhöz közelebb hozni? Kint a nagy világban zúg a veszett harc. Erőszakos törvényrontást, erőszakkal, csúf durvasággal akarnak megakadályozni. Mi, azért jövünk össze, hogy a szerzett jogok tiszteletét hirdessük, hogy az erőszakot mindenben elítéljük, hogy az emberek közt emberekhez és *keresztényekhez* méltó viszonyokat hozzunk létre. János evangéliuma szerint Jézus a mai napon ezeket mondá: «Új parancsolatot adok nektek, hogy egymást szeressétek; amint én szeretlek titeket, úgy szeressétek ti egymást.» És ezt is mondá: «Erről ösmerik meg mindenek, hogy az én tanítványaim vagytok, ha egymást szeretitek, mint én szeretlek titeket.» Kiknek mondá ezt a legtökéletesebb tanító? Vajon csak a tanítványainak szól? vagy csak a jeruzsálembelieknek? Vagy pedig azt kivánja, hogy csak az ő nemzetségéhez tartozók — a zsidók szeressék egymást? Bizonnyal nem. Jézus azt kívánja, hogy felebarátainkat szeressük; úgy szeressük, mint Ő szeretett bennünket, ki meghalt érettünk. «Erről ösmerik meg, hogy

az én tanítványaim vagytok, ha egymást szeretitek.» Mindenütt hirdetik e szavak betűjét, de ki hírdeti azok szellemét? Miért van még ma is úgy minden mint volt közel 2000 év előlt. Ma is igaz még Umfried panasza: «És a népek elmentek templomaikba, ott beszélének arról, hogy legyen béke a földön és hogy úgy kell cselekedniök felebarátaik ellen, mint akarják, hogy azok cselekednének velök. Mondván mindezt a Béke Fejedelmének nevében. De az ő cselekedeteik ellenkeztek a Béke Fejedelmének szellemével. És ők beszéltek az egy istenről, ki mindnyájunknak édes atyja, és aztán háborúba mentek és leölték testvéreiket.» Így volt, és így van. Vajon így lesz-e mindig?... Lassan, lassan mégis dereng. Mint a természetben, ha szaporodnak a jelek, itt egy fűszál, ott egy levélke, amott egy virág hirdeti a tavasz közeledtét és mi tudjuk, hogy az már nem késhetik soká. Ha közben hideg szelek fújnak is mégsem választhat már több mint 1—2 hét a dicső tavasz napjaitól, így látjuk mi is apró jelekből, hogy az emberiség tavassza el fog jönni. Talán sokára még, talán hamarább mint magunk is remélnénk, de el fog jönni bizonyosan, csakhogy, míg a föld tavasza magától is eljő, addig az emberiség tavaszáért munkálkodni kell magának az embernek. Ebből a fenséges munkából reánk is jutott. Ne keveseljük azt a parányi részt, amellyel hozzájárulhatunk a nagy egész létesüléséhez. Végezzük a reánk bizottat szeretettel és alázatos szívvel.» Az elnöki megnyitó hatása alatt lelkesen vállalták a tagok magukra a békeeszme terjesztésének feladatát, s így mindenekelőtt azt, hogy befolyásukat latbavetve közbenjárnak egyes lelkészismerőseiknél, hogy május 18. békenapot tartsanak, illetve, hogy egyik vasárnapon a *békéről* tartsanak a templomban szónoklatot. Reichenhallerné Pethő Irén jelentést tesz a «Gyermektanulmányi-társulat» egyik vitaestélyéről, melyen Máday főhadnagy számolt be a gyermekek felfogásáról a békét és háborút illetőleg. Máday idevonatkozó tanulmányai arról tesznek tanúságot, hogy a gyermekek felfogása a háborúról a harci kedvet tekintve katonai szempontból nem kielégítő. — Elnök bemutatja az I. C, of W. békebizottsága elnökének miss May Sewall levelét, melyben jelentést tesz a torontoi kongresszus békemunkájáról és kérdezősködik a M. N, Sz. Békeosztályának tevékenységéről. Elnök bemutatja még s jegyzőkönybe iktatja a következő nyomtatványt: «Bericht für Friedensbürgen«. Elnök bemutatja s egy tag jelentést tesz a Chikagóban, 1909. évben tartott békekongresszus naplójáról· A nagy terjedelmű, több száz lapra terjedő csinos kiállítású könyv minden lapja a békeeszme iránt való nagy érdeklődésről tesz tanúságot, s mint ilyen az amerikaiak haladottabb felfogásának igen becses dokumentuma. Ami azonban a kongresszuson elhangzott egyes beszédeket illeti, az általában nem áll valami magas irodalmi színvonalon, látszik, hogy nagyrészt csak a tárgyalások hevében születtek. Sokat tanulhatunk azonban az amerikaiaktól a tárgyalások iránt a népesség minden körében megnyilvánuló nagy érdeklédésből s őszinte lelkesedésükből. A május 18-án tartandó békeünnep módozatainak megállapításánál örömmel tette magáévá Rosenberg Auguszta azon indítványát, hogy az idei ünnepet az anyák összejövetelévé kell tenni, s az iskolaigazgatók által kell arra meghívni az anyákat. — Végül jelenti az elnök,

hogy Rooseweltet, ki április 17-én Budapestre jön az Orsz. Békeegyesület egy előadás megtartására kéri fel. — Az ülésen jelen voltak Retkes Imréné félegyházi és Marsits Rozina temesvári felsőbb leányiskolai igazgatók, kiket szívesen ünnepeltek, mert meleg szavakkal jutattták kifejezésre a békemozgalomhoz teljes lélekkel való csatlakozásukat.

*

Iskolai békeegyesület. A békére nevelés eszméjének terjesztésére 1901 július havában Carlier Mária és Bodin Margareta asszonyok egyesületet létesítettek (címük: Croisilles, Pas-de-Calais) és a következő «szálló-ívet» bocsátották ki:

«Mindazok, akik a béke tanait terjeszteni óhajtják, elismerik, hogy a békeeszme megértésének legnagyobb gátja az elemi oktatásnak az emberek többsége által szentesített elfogultsága, amely inkább elhomályosítja a lelkiismeretet, ahelyett hogy megvilágítaná.

A béke apostolai minden országban egyértelmüleg kérik a nevelés reformját erre a pontra vonatkozólag.

Ezt a kérdést tanulmányozták az összes nemzetközi békekongresszusokon, amelyeket Európa más és más államában 1889 óta minden évben tartottak. Mindezeken a kongresszusokon indítványokat adtak be, határozatokat hoztak a történelem tanítására, iskolai képekre, katonai játékokra vonatkozólag és minden olyan dolog ellen, amely a gyermek szemében a háború dicsőítését célozza. Másrészről a nevelők érzik a szükségét olyan történelem tanításának, amely jobban megfelel az igazság és igazságosság követelményeinek; ebben az értelemben hoztak határozatot a «békeszerető tanítók és tanítónők kongresszusán» (Bordeaux, 1901) és megalkották a «békére oktatás egyesületét» (Société de l'Education pacifique).

A «békére nevelés egyesülete» nem szerepel külön egyesületként, hanem támogatni akarja munkájukban az összes fennálló békeegyesületeket; az ő mozgalmukhoz hozzá akarja kötni a tanítókét és így mintegy egy iskolai békeszövetséget akar képezni. A család, az iskola együtt buzgólkodnak a gyermek értelmi és erkölcsi nevelésén. Mi tehát egyidejüleg a szülők gyülekezetével felhívjuk a tanítókat és a tanügy barátait, kérve őket, csatlakozzanak a mi programmunkhoz, mely a következő: Kérjük, hogy értessék meg a gyermekkel, hogy nincs kétféle morál a nemzetek és az egyének számára; hogy áthassa őket az emberiség-testvériség érzése a föld valamennyi népe iránt, tekintet nélkül fajra és színre, hogy tanulják meg becsülni az életet, nemcsak az emberét, hanem az állatét is, törekedve ezáltal a rombolás ösztönének megszüntetésére.

Képek megválasztásával, játékai irányításával, mint minden tanítás közben, a nevelő sem fogja szeme elől téveszteni, hogy békeszerető szíveket óhajt nevelni (természetesen nem szabad gyáva sziveket érteni). Reméljük, hogy a gyermek saját jogainak és méltóságának tudatára fog ébredni, amint tiszteletet érez mások joga és méltósága iránt. Nem tagadjuk el előttük a mult hőseit, mert nem tudjuk eléggé bámulni azokat, akik a megtámadott hazát védelmezik; de kívánjuk, hogy tanítsák a gyermekeknek azt, hogy a háború már nem tartozik a jelen haladás rendjéhez. Határtalan tág tere van a humanizmusnak a tevékenységre, ahol az energiája kifejlődhetik: és

kell is, hogy kifejlődjék alkotó, nem pedig romboló ereje. Többek között a tanító kimutathatja, hogy a háború egy kikerülhető veszedelem; s ahogy magánügyekben a törvényszék hoz ítéletet, úgy állami bajokon a választott bíróságok segíthetnek.

Ilyen módon áthatva az igazság szellemétől, a gyermek megfogja érteni, hogy a hazaszeretet nen zárja ki az emberiség szeretetét, és hogy a gyűlölködő, pártoskodó hazaszeretet helyet fog adni a tiszta, önzetlen hazaszeretetnek.

A történelem tanítására vonatkozólag a bordeauxi kongresszuson *Bodin* kisasszony (tanítónő) a kongresszus helyeslésével találkozó következő indítványokat tette:

1. A harcok, háborúk történelmét ezentúl kisebb hely illesse, tanítsák ehelyett bővebben a műveltségnek századokon át való fejlődését.

2. Ahelyett, hogy a túlzó háború szeretetét tanítsák a gyermeknek, inkább a törvényeknek a tiszteletét kell tanítani, és hogy gyakran győzzék meg a gyermeket arról, hogy a barbár és romboló háborúk helyett a választott bíróság intézményének felállítása kívánatos.

3. Véres jeleneteket ábrázoló képeknek az iskolákban való kifüggesztése nem kívánatos. Lehet ugyan ilyen tárgyú képeket mutatni, úgy hogy utána rögtön a munkás és békés foglalkozást ábrázoló kép mutatandó».

A «Békére nevelés egyesülete» szálló-ívén kéri mindazokat, akik velük együtt kívánnak működni, közöljék velük hozzájárulásukat *Croisilles* (Pas-de-Calais)-ba Mme Carlier alapító címére. A propaganda céljaira küldött legkisebb segélyt is köszönettel fogadják, noha semmiféle tagsági díjat nem kérnek. Azonban azoknak nevét, akik 20 frankot fizetnek, mint pártfogókét örökítik meg.

*

A Mária Dorothea Egyesület 25-ik közgyűlését április hó 17-én tartják meg az Erzsébet Nőiskolában. A rendes évi közgyűlések szokott tárgysorozatától eltérően ezért szerepel a meghivókon egy előadás is, melyben az egyesület 25 évi történetét mutatja be Sebestyénné Stetina Ilona. Az egyesület alapítói György Aladár és Zirzen Janka nem élnek már, de az egyesület elnöksége, tisztikara és választmányi tagjai jórészt abból a régi gárdából állanak ma is, akiket ők toborzottak össze az egyesület elé tüzött feladatok megoldására. Hogy ezek a tagok mily igaz lelkesedéssel fáradoznak ma is az egyesület erkölcsi és anyagi fejlődésének javára, azt fényesen igazolták be a március 16. és 17-én az Urániában tartott műkedvelői előadással. A rendező bizottság, vezetve Héder Sándorné bizottsági elnök fáradtságot nem ismerő tevékenységével előkelő fiatal műkedvelő urakkal és hölgyekkel előadta Pekár Gyula «Tánc» című urániai darabját, melyhez Kern Aurél írt stílszerű zenét. Pekár Gyula e darabjában, melyet a jótékony célra való tekintettel ő maga olvasott fel egy darab kultúrtörténetet mutat be a táncnak különböző fejlődési, alakulási fokozatainak feltüntetésével. Rendesen vetített és mozgó képek kisérik e darab felolvasását, melyeket most korhű jelmezekben, kitünő betanulással a következő közreműködők ele-

venítettek meg: Fráter Pál, Horváth Gizi, Szabó Edith, Rausch Mici, Héder János, Barna Dezső, Rausch Géza, Bartha Katica, Vecsey Gizi, Varga László, Bartha Ilonka, Kappelmayer Frigyes, Simon Irénke, Pechán Albin, Ulbrich Manci, Topscher Béla, Ágotha Baba, Káplány Károly, Kun Paula, Agotha Géza, Spolarich László, Jeszenszky Sasa, Mészáros Piroska, Nagy Ilonka, Révész Klári, Jankovich Erzsébet, Vozáb Jenő, Láday Szeréna, Hegedüs Irénke, Fodorovszky István, Trstyánszky Lenke, ifj. Prokopp Sándor, Fráter Ilus, Hegedüs Manci és Irén, Schiller Imre, Sándor Géza, Zöllner Edith, dr. Mátészalkay Károly, Zöllner József, Kozalik Ferenc, Éderle Béla, Stumpfoll Dezső, Szaffka Nella, dr. Eichner Albert, dr. Deák Leó, Szerelemhegyi Ervin, Szaffka Melinda, Kosaras Sándor. A közönség nagy elragadtatással tapsolt az illusztris szerzőnek és a szereplőknek s őszinte elismeréssel adózott a rendezőbizottságnak, amiért oly nagyon élvezetes estét szerzett a darab előadásával. A rendezőbizottság a második előadás alkalmából ovációt tervezett Pekár Gyulának s egy babérág átnyujtásával akarta köszönetét a közönség előtt is kifejezésre juttatni. Sajnos erre nem volt alkalma, mert Pekár meghűlése miatt második nap nem olvashatta fel a darabot, helyette az Uránia rendes felolvasója teljesítette külön tiszteletdíj fejében ezt a feladatot. A második előadáson még melegebben ünnepelte a közönség az előadókat, különösen pedig *Róka Pál* tánctanárt, ki a táncok betanításával nemcsak nagy energiájáról és kitűnő tanítói talentumáról, hanem művelt, finom ízléséről, fáradhatatlanságáról és nagylelkűségéről is fényes bizonyságot tett. Az egyesület köszönőlevelet intéz mindenkihez, ki az est sikerét munkásságával elősegítette, addig is azonban itt a nyilvánosság előtt fejezi ki hálás köszönetét a közreműködőknek és mindenekfölött *Pekár Gyulának* és *Róka Pálnak,* kik önzetlen fáradozásuk által lehetővé tették az előadást.

*

A rossz irásról. Érzi szívem és Alexanderral én is felsóhajtok: «Bizony jó volna, ha tanulóink szebben írnának.» (Alexander: A művészet 238. l.) A dolog éppen nem kicsinylendő. Nemrégiben egy királyi tábla elnöke rendeletet adott ki az írás olvashatósága érdekében. Ilyesmi elkelne a tanügy terén is. Az írásbeli dolgozatok javítását főképpen az írások rosszasága teszi fárasztóvá. Bár épen nem vagyok az írásban szakértő, egypár tapasztalatomat mégis elmondom. Meggyőződésem, hogy a szépírás tanítását intenzivebbé kellene tenni. A tanügyi világ nem fordít rá kellő gondot. Tapasztalom, hogy alsóbb osztályból sok tanuló elég szép írással jön a felsőbbe. Egyszerre csak írásuk elkezd változni, megcsapja a szecesszió szele, a divat ördöge hatalmába keríti. Irásuk majd egyenes, majd balra dűlő lesz, majd különös a betű alakját elborító díszítések, toldalékok, sallangok, áthúzások, egyes részein az egész lapon egyirányú vastagodások, melyek hernyók gyanánt látszanak tovább kúszni, teszik kivehetetlenné az írást és okoznak a javítónak szemfájást. Az ilyen írás nagytehetségű szerzője nem ékez, az n-t az u-tól nem különbözteti meg. Mennél furább az írás, annál előkelőbbnek affektálja. Csak egy évre szóló füzetben is hányféle írása van! Némelyik a láthatatlan apró írásban gyönyörködik. A javításra predesztinált tanerő nem egyszer nagyítóval kény-

telen a betű alakját, a szó mibenlétét kisütni. Nekem úgy tetszik, hogy a rondírásnak ebben az elrontott írásban nem kis része lehet, noha tapasztalom, hogy a rossz írás gyakran az igen hegyes tolltól ered. *Sz. K.*

*

Gyengeelméjűek, gyengetehetségűek felvétele. A borosjenői gyógypedagógiai nevelő és foglalkoztató állami intézetbe a jövő iskolaév kezdetén több növendéket vesznek fel. Felvétetnek az ország bármelyik részéről a nevelőintézetbe 7—10 éves, a foglalkoztatóba 14 éven felüli nevelés-tanításra, illetőleg foglalkoztatásra alkalmas gyengeelméjű, gyengetehetségű egyének. Úgy a fizető, mint az ingyenes felvétel iránti kérvényeket a nm. vallás- és közoktatásügyi m. kir. miniszteriumhoz címezve legkésőbben június hó 10-ig kell beküldeni az intézet igazgatóságához. Bővebb tájékoztatást bárkinek szívesen nyújt az intézet igazgatója: Csapó György Borosjenő, Arad megye.

*

A szerkesztő üzenetei. *P. J. úrhölgynek, Ó-Becse.* A «Reichardt» penzio, melyet Reichardtné Rosenberg Viktória úrnő tart fenn Budapesten Szobi-utca 3. sz. alatt van a nyugati pályaudvar és villamos vasutak közelében. Árai a Budapesti viszonyokhoz képest mérsékeltek. *Törekvő tanitónő Pozsony.* A polgári iskolai tanítónői vizsgálatra bármely szakcsoportból magán uton is el lehet készülni; de a nyelvtörténeti szakcsoportra könnyebben készülhet el a magántanuló, mint a mennyiség- természettudományi szakcsoportra. 2. A nyelv- és történettudományi szakcsoporton kötelezett tárgyak: Pedagogia (bölcseleti előtan, neveléstan, módszertan, neveléstörténet a filozofiai történetével kapcsolatban), magyar nyelv és irodalom, német nyelv és irodalom, történelem (hazai és egyetemes) és alkotmánytan, földrajz (fizikai és leíró) és statisztika. 3. A tárgyak terjedelmét a *tantervből* lehet megtudni, melyet kivánságára az egyetemi nyomdából bármely könyvkereskedő meghozat (Kiadatott 1901. évi 498. eln. sz. a.) 4. A vizsgálat letevéséért az «Országos Polg. Isk. Tanítónő Vizsgáló Bizottság» elnökségéhez kell folyamodni, s a folyamodványt az «Erzsébet Nőiskolába (István-út 93.) kell küldeni. 5. Magántanuló rendszerint nem látogathatja az előadásokat. 6. Tandíjat nem kell fizetni, csak vizsgadíjat. 7. Öt vizsgálattal lehet az oklevelet megszerezni; t. i. három osztályvizsgálatot kell tenni, egy-egy évi időközben és két képesítő vizsgálatot. 8. Mindezekre nézve részletes és kimerítő utasítást ad az idevonatkozó *vizsgálati szabályzat*, melyet könyvkereskedői uton (az egyetemi nyomdából) lehet megszerezni. (Kiadatott 1902-ben 539. eln. sz. a. rendelettel.) — *Többeknek.* A május 18-iki béke nap megtartásáról 1907-ben kelt 48431. számú miniszteri rendelet intézkedik. Ügyesen lehet ez ünnepet a *fák és madarak* napjával összekapcsolni. *K. S.* úrhölgynek *Budapesten.* Nagyon szivesen felelünk levélben is olvasóink szakbeli kérdéseire s örülünk, ha felvilágosításainkkal szolgálatukra lehetünk. Forduljon a mondott ügyben bizalommal hozzánk. A M. D. E. elhelyező irodája *Orczy-út 6. sz. alatt* a Tanítónők Otthonában van. Elhelyezési díjat a nevelőnők, tanítónők, ha az egyesület tagjai teljességgel nem fizetnek.

IRODALOM.

ALFRED DE MUSSET. Irta *König György*, kiadja a Franklin-Társulat. 1910. Ára kötve 2 kor. 50 fill.

Azt hiszem mindenki, aki irodalommal foglalkozik és figyelemmel kíséri az új könyveket, megszerette a Kisfaludy-Társaságnak Ferenczy Zoltán szerkesztésében tavaly megindúlt kék kartonkötéses kiadványát, amely alig egy esztendő alatt Homerosról, Arany Jánosról, Csokonairól, Danteról, Kazinczyról, Kisfaludy Sándorról, Petrarcáról, Mikszáth Kálmánról és Alfred de Mussetről adott ki egy-egy kis 10—12 ívnyi terjedelmű tanulmányt, nem kisebb nevű irodalomtörténészektől, mint Csengeri János, Szinnyei Ferenc, Ferenczi Zoltán, Radó Antal, Váczy János, Császár Elemér, Katona Lajos, Váradi Béla, Kőnig György.

A sorozatban a Mikszáthról és Mussetről írt könyvek a legutóbb megjelentek. Mondhatom örömmel pillantottam meg kirakatban a két nevet az ismert kis kék kötésü könyveken. Az egyiket, mert oly roppant aktuális és mert csodaszámba megy, hogy élő íróról, ha még oly kíváló is, életrajz, tanulmány, önálló könyv jelenjék meg. A másik azért okozott nagy örömet, mert Alfred de Mussetről még talán nincs önálló tanúlmányunk. Aki érdeklődik is, kénytelen annyival kielégíteni érdeklődését, amennyit francia irodalmi kézikönyvben megtalál, vagy imitt-amott fedez fel róla, rendesen George Sanddal kapcsolatban. A Budapesti Szemlében jelent ugyan meg tanulmány Mussetről, Haraszti Gyulától, de erről leginkább csak az tud, aki a folyóiratot állandóan figyelemmel kíséri. Fordításunk sem sok van; Lévainak jelent meg néhány fordítása a Budapesti Szemlében és Radó Antalnak van egy gyönyörű, de sajnos nagyon kis kötet fordítása. Eredetiben pedig akár a költeményekhez, akár a Mussetre vonatkozó, különben gazdag irodalomhoz hozzájutni nagyon nehéz és nagyon költséges is. — Kőnig György Musset életét csak nagyon röviden tárgyalja; csak annyit említ meg belőle, ami okvetlenül szükséges költeményeinek megértéséhez. — Részletesebben csak a George Sanddal való viszonyára tér ki — mint az egyetlen nagy eseményre, amely Mussetre óriási hatással volt egész életén át. Élete végéről csak annyit említ, hogy mámoros szenvedélyes fiatalsága után, mindjárt öregsége következett. Tíz évet munka nélkül, elfeledve élt le; az akadémia ugyan tagjai közé választotta, de ez az elismerés munkássága első szakaszának szólt; s ez mondhatlanul fájt neki. — Kevés amit Musset életéről

elmond, mégis tisztán áll előttünk a XIX. század dandyjének, kényeztetett kedvencének, a szenvedélyes, féltékeny, de mély, igaz őszinte érzésű Mussetnek képe. Eleget mond azért ahhoz, hogy az összefüggést élete és munkái között megtaláljuk; eleget ahhoz, hogy belássuk mi is, hogy érzései, gondolatai mind őszinték; hogy tapasztalatait közli velünk minden sorában; eleget ahhoz, hogy megszeressük mi is Musset és gyönyörködve szeretettel foglalkozzunk mi is vele. Munkái közül többet részletesen tárgyal; a «Vallomás»-t és «Éjszakák»-at: mutatóul magyarázatul, ahol lehet fordítást, ennek hiányában pedig eredeti, gyönyörűen megválogatott részleteket közöl. Részletesebben foglalkozik pár drámai munkájával is; — — és eléri König azt, hogy mindenki, aki könyvét elolvassa, komolyan elhatározza, hogy elolvassa Musset munkáit. Ez pedig nagy eredmény; mert Musset sokkal nagyobb érdeklődést érdemel, mint amiben részesül; s noha neve ismeretes, — mégis pár dalán, Sand-hoz való viszonyán és szomorú végén kívül nem igen tud róla a nagyközönség. Nemcsak mint hézagpótló munka, hanem mint komoly, tartalmas irodalmi tanulmány érdemel König munkája dicséretet, — és ezért mindenkinek, aki szívesen gyarapítja tudását is és könyvtárát is egy jó munkával, König könyvét melegen ajánlhatom.

*

MIKSZÁTH KÁLMÁN. Irta: *Várdai Béla.* Kiadja a Franklin-Társulat 1910. Ára kötve 2 K 50 fillér.

Az utolsó hetekben jelent meg ez a rendkívül érdekes és értékes könyv is ugyancsak a Kisfaludy-Társaság kiadványai között. Már a két név felkeltette bennem az érdeklődést, s nem csalódtam benne. Gyulai és Bánóczi életrajzain kívül nem kötötte le egy sem annyire figyelmemet; s nem adott egy sem ily világos képet írója munkásságáról. Várdai Béla úgy látszik nem ismert fáradságot munkája megírásánál. Ismeri Mikszáth minden sorát, életének minden mozzanatát; végig kisér bennünket Mikszáth gyermekkorán (Rimaszombat, Selmec), rámutatva azon eseményekre, jelenetekre, mikre való emlékezést, vonatkozást később is találunk műveiben; kikutatja a legapróbb részletekig az iskolás Mikszáth irodalmi szárnypróbálgatásait, iskolai jegyzőkönyvekből. Már könnyebben jut adatokhoz, mikor már mint jogász Pestre kerül, és noha már ekkor jelennek meg nyomtatásban versei, melyek bizony nehézkesek, soha egy pillanatra sem hazudtolják meg professzorának (Scholtz) jóslatát, aki egy iskolai dolgozat javításakor azzal buzdítja, hogyha így halad, híres beszélyíró válhatik majd belőle. És Mikszáth tényleg halad; már Balassa-Gyarmaton, a megyénél töltött évek alatt irott, s az «Igazmondóban», majd a városi lapokban megjelent cikkeiben. Ez a pár esztendő leginkább adatgyűjtés szempontjából fontos; ő maga írja, hogy boldog, hogy még láthatott valamit a régi jó táblabirák világából. Itt Gyarmaton már kitünő anekdotázó hirében áll; s munkáiban a stilus könnyebb, s az alakok rajza határozottabb lesz. A kolera idején szülőfalujába tér vissza; itt tölt egy szomorú esztendőt, mialatt csak nemesbedett, mélyebbedett, gazdagodott lelke. 1874-ben Pestre került, s ettől az időtől kezdve gyakran

látni nevét nyomtatásban; már egy kötet elbeszélése is megjelenik, nem hozva ugyan írójának nagy népszerűséget; Várdai megemlíti az egykorú kritikát, mely dicséri ugyan, de rámutat hibáira, s tanulmányt, törekvést sürget. Majd Szegedre kerül, ahol van megint tanulmányozni valója bőven: a tiszavidéki paraszt, a nagy árvíz (melynek ő lett a krónikása), Szeged újraépülése. Ezek s a Gyarmaton megírt munkái mintegy forrástanulmányai a későbbi nagy írónak. A következő korszak Pesten már elismerést, nevet szerez neki; ekkor jelenik meg «A tót atyafiak» című kötete, mely négy novellát tartalmaz, s melyek között a «Lapaj, a hires dudás» a legértékesebb. A miliő rajz; a hős lelkiállapotának, átalakulásának rajza tökéletes. 1881-ben a «Jó palócok» jelenik meg, óriási népszerűségre tevén szert. (Ekkor már a Kisfaludy- és Petőfi-Társaság is sietnek tagjukká választani; 1889 ben az Akadémia is; majd székfoglalóul mondott beszélyei is megjelennek.) Gyökeresen népies, nemesen irodalmi, bájos könnyedségű magyar próza klasszikus példája ez a 15 palóc vidéki történet. Majd Scarron álnév alatt országgyűlési tudósításokat ír, melyek csakhamar könyvalakban is megjelennek és ismertek lesznek; nem éles tollal írja őket; alakjai «aranyszínpárás, humoros atmoszferában élnek». A tárcaírás terén elért sikerei meghozzák kedvét a regényíráshoz. Tárgyait gyakran a pusztuló gentry iránt érzett szeretet sugallja; így jut el sok munkás esztendő után a delelőjéhez, az 1894-ik évhez. Eddigre már minden bárányfelhő eloszlott egéről és minden virágszirom kinyilt már. Itt mutatja be nekünk Várdai, beható jellemzés kiséretében összes, ma már rendkívül népszerű regényeit; Szent Péter esernyője, Besztercze ostroma, Az eladó birtok, Prakovszky a siket kovács, Gavallérok, Egy választás Magyarországon, Uj Zrinyiász, Különös házasság, Nosty fiú esete Tóth Marival — és még számos más jól ismert regény és novella-gyűjtemény. Hogy térhetnék ki a Várdai kitünő magyarázatának és elmélkedéseinek méltatására, ismertetésére, mikor annyi helyem sincs, hogy a címeket felsoroljam. Ezt nem is imertetni, ezt olvasni kell. Csak úgy tanulja meg az ember Mikszáthot igazán megismerni és megszeretni, ha Várdai kis könyvét figyelemmel, a maga olvasmányaival is egybekapcsolva elolvassa s azt hiszem mindenkinek olyan igaz gyönyörüsége fog telni benne, mind nekem; ezt a kötetet már nemcsak az irodalommal foglalkozóknak ajánlom, hanem mindenkinek aki Mikszáth nevére büszkeséggel tekint. Ez a kitünő méltatás és beható ismertetés nagy szolgálatokat fog tenni a jövő Mikszáth életrajz-íróknak; és nagy szolgálatokat tesz már most is a Kisfaludy-Társaságnak és az egész magyar irodalomnak, hogy ilyen kiváló munkával gazdagította őket. A mű címlapját Mikszáth kitünő arcképe diszíti. *S. J.*